

Tisdagen den 10 Mars.

Kl. 10 f. m.

§ 1.

Upplästes och godkändes protokollet för den 3 uti innevarande månad.

§ 2.

Fortsattes föredragningen af Stats-Utskottets Utlåtande N:o 28, angående regleringen af utgifterna under Riks-statens Fjerde Hufvudtitel; och började fortsättningen med

Punkten 5.

Ordet begärdes af

Herr Carl Anders Larsson: Då denna punkt eger ett hufvudsakligt inflytande på en annan punkt, nemligen den elfte, hvilken handlar om gevärsanskaffningen, hemställer jag, huruvida icke Kammaren skulle vilja med afgörande af den nu föredragna punkten låta anstå, till dess äfven den elfte punkten blifvit föredragen.

På Herr Carl Anders Larssons berörda begäran om denna punkts föredragning i sammanhang med elfte punkten, gaf Herr Talmannen proposition, hvilken dock med nej besvarades. Då, i enlighet med detta svar, Herr Talmannen förklarade att ifrågavarande femte punkt nu borde till handläggning förekomma, yttrade

Herr Carl Anders Larsson: I enlighet med hvad i min motion blifvit yrkadt, hemställer jag, huruvida icke Kammaren skulle vilja besluta, att, utom den hälft af anslaget till indelta arméens vapenöfningar, hvilken Regeringen ansett böra användas till anskaffande af gevär och patroner samt artillerimateriel, äfven den andra hälften eller återstående 400,000 R:dr af detta anslag måtte anvisas till anskaffande af tidsenliga gevär. Jag kan icke förstå, huru man skall använda anslaget till arméens vapenöfningar, då, såsom vi veta, inga möten komma att under året hållas. Bättre synes mig derföre att låta äfven den andra hälften af anslaget vinna användning på det sätt, jag påpekat, hvarföre jag yrkar afslag å Utskottets hemställan i denna punkt och bifall till min motion.

Herr Jöns Pehrsson: Äfven jag ber att få framställa ett yrkande i samma riktning som den föregående talaren. Jag har visserligen tänkt

mig saken något annorlunda än han, ty jag trodde, att anslaget för arméens vapenöfningar icke behöfde vara större, än att det nuvarande anslagsbeloppet utan fara kunde minskas med 400,000 R:dr. Härigenom skulle således detta anslag äfven för nästa år icke utgå med mera än hälften af det hittills beviljade beloppet. Då jag emellertid icke lär kunna hoppas framgång för denna min mening, instämmer jag i det af den föregående talaren gjorda yrkande.

Herr Björck: Jag ber att få fästa uppmärksamheten derpå, att endast en del af de stadgade öfningarne blifvit under innevarande år inställda, och att andra återstå, till hvilka man behöfver de ifrågavarande penningemedlen. Om man beslutade att helt och hållet inställa alla öfningar, skulle man derigenom fördröja utbildningen af det nyantagna manskapet och inom arméen tillskapa ett oöfvadt element, hvilket det sedermera skulle blifva svårt nog att med den öfriga arméen sammangjuta. Ty det är gifvet, att om ej rekryterne, i den mån de antagas, småningom utbildas, så skall man ett följande år nödgas införva ett så mycket större antal på en gång — något som torde erbjuda stora svårigheter. Det förhåller sig i allmänhet så med sådana anstalter, genom hvilka en fortlöpande utbildning åsyftas, att de ej kunna någon enda gång helt och hållet undvaras, utan att medföra olägenheter, och dessutom mycket större kostnader en annan gång. I ekonomiskt hänseende blir vinsten högst tvifvelaktig.

Att den indelta arméens vapenöfningar under ett eller annat år kunna inställas, beror derpå, att densamma redan vunnit nödig utbildning, och att den derföre lätt nog kan återförvärfva hvad den genom afbrottet möjligen förlorat i färdighet; men det förhåller sig naturligtvis ej så med det oöfvade manskapet.

Jag kan på denna grund ej instämma i motionärens mening; men det gifves äfven ett annat skäl, som jag anser i denna fråga böra tagas i betraktande: det nemligen att då man från Regeringen röner ett visst tillmötesgående, i det att den själfnamt tagit initiativet till en relativt ej obetydlig besparing, så synes mig ock å andra sidan det tillkomma Representationen att ej sträcka sina anspråk allt för långt, eller vilja intränga än längre på förvaltningens område.

Det är i så fall klokast att med tacksamhet emottaga hvad som af Regeringen erbjudits och nöjas dermed; emedan man sålunda kan hoppas att slika erbjudanden äfven framgent skola återkomma.

För min del hemställer jag alltså, att Kammaren ville, med bifall till Utskottets Betänkande, förklara det motionen icke till någon åtgärd föranleder.

Herr C. A. Larsson: Dels derföre, att det ifrågavarande anslaget å 800,000 R:dr icke utgör hela disponibla tillgången för betäckande af öfningskostnaden, utan äfven andra medel i sådant hänseende förefinnas, dels ock derföre att första villkoret för vinnande af en stridsduglig trupp är anskaffande af gevär, samt detta ändamål just genom inbesparingen afses, fortfar jag att yrka bifall till motionen. Dess mening är ju icke att indraga anslaget eller använda det till andra för landtförsvaret främ-

mande syften, utan den åsyftar just att påskynda hvad som likväl torde få anses såsom hufvudvilkoret, nemligen gevärsanskaffningen.

Jag yrkar, som sagdt, bifall till motionen.

Herr vice Talmannen Mannerskautz: Den siste talaren nämnde, att han anser såsom hufvudvilkoret för krigshärens försättande i stridbart skick, att åt densamma anskaffades goda gevär. Det är obestriddigen sannt, att detta är ett af hufvudvilkoren. Men ett annat är det, att soldaten kan använda sitt gevär och det sker endast genom öfning, hvilken alltså torde få betraktas såsom minst sagdt lika vigtig som gevärsanskaffningen. Kostnaden för gevären skulle gagna till intet, om ej arméen så väl i deras skötande som i hvarje annat hänseende vunne nödig utbildning; och långt ifrån derföre att vilja hafva anslaget härtill ytterligare nedsatt, anser jag att dess lägsta möjliga gräns under närvarande förhållanden är uppnådd.

Och då för ett särskildt år Regeringen ansett sig kunna så långt nedsätta sina anspråk på anslag för detta vigtiga ändamål, ser jag deri — lika med Herr Björck — en anledning för Representationen att med tacksamhet emottaga ett sådant Regeringens tillmötesgående, och aldraminst bör den ytterligare pruta på ett belopp, som under alla omständigheter måste betraktas såsom nödvändigt, så vida vår armé skall fortfarande uppfylla sitt ändamål.

Jag yrkar bifall till Betänkandet.

Herr Statsrådet Abelin: De skäl, som tala för beviljande af ifrågasvarande anslag, hafva af tvänne föregående talare blifvit så grundligt och riktigt utvecklade, att föga eller intet från min sida återstår att tillägga.

Det är icke allena rekrytmöten, som under innevarande år komma att i vanlig ordning hållas, utan äfven befäls- och skarpskyttemöten samt för kavalleriet, förutom förstnämnda tvänne slags möten, sqvadronsmöten till häst. För kavalleriets stridbarhet är det nemligen alldeles nödvändigt, att ryttaren ej under en längre tid är skiljd från sin häst; och ehuru, för besparings vinnande, föreslagits inställande af kavalleriets regementsmöten, har man derföre i stället anordnat sqvadronsmöten till häst i tolf dagar.

Då några väsentliga besparingar på innevarande års anslag sålunda icke kunna ega rum, hemställer jag, att Kammaren måtte på anförda skäl, i enlighet med Utskottets förslag, lemna motionärernes framställningar utan afseende och bevilja det äskade anslaget.

Sedan öfverläggningen förklarats vara slutad och Herr Talmannen, enligt de yrkanden som derunder blifvit gjorda, framställt propositioner dels på bifall till Utskottets hemställan och dels på afslag å samma hemställan i förening med bifall till det af Herr Carl Anders Larsson i dess motion afgifna förslag, förklarade Herr Talmannen förstnämnda proposition besvarad med öfvervägande ja; och var alltså Utskottets hemställan bifallen.

Punkten 6.

Herr Liss Olof Larsson: På skäl, som åtminstone förefalla mig mindre tillfredsställande, har Utskottet såsom vanligt kommit till det re-

sultat, att min i förevarande punkt omförmälda motion måtte lemnas utan afseende.

Såsom skäl härför har Utskottet bland annat anfört, att Kongl. Maj:t vid sednaste riksdag begärde förhöjning i anslaget till proviantering, men att Riksdagen egentligen blott till följd af inskränktheten i tillgångarne nödgades neka den äskade förhöjningen och att detta skulle utgöra ett bevis på att utspisningen icke är för riklig eller öfverflödigt för arméen. Jag har likväl svårt att förstå, att detta utgör något synnerligt skäl emot min motion.

Det leder nemligen snarare i den rigtning, att man bör söka inspara äfven mera om möjligt är. Och att här icke är fråga om någon så alldeles obetydlig summa, skall jag söka bevisa. Förra året utgjorde det exerce-rande beväringssmanskapet ett antal af 38,649 man och med korporalerna, beräknade till en på tjugufem man, bestiger sig hela styrkan till 40,195 man. Och då hvar och en af dessa tilldelas 2 kubiktum bränvin dagligen, utgör kvantiteten af per dag förbrukadt bränvin 803 kannor eller för ett helt möte 12,058 $\frac{1}{2}$ kannor, hvilket efter ett pris af 2 R:dr kannan utgör 24,117 R:dr.

Detta endast för beväringen, men för indelta och värfvade arméen tillkommer ett måhända ungefärligen lika stort belopp, så att samman-räknadt uppstår en summa af nära 50,000 R:dr, utom kostnaderna för extra förplägningar, som ofta nog bestås, samt för tobak, kaffe och socker, hvilka artiklar jag för min del anser öfverflödiga, och anser jag denna summa vara alltför betydlig att onödigtvis bortkastas.

Utskottet vill nu visserligen låta påskina att truppens utspisning icke är tillräcklig sådan den är, och att den ingalunda kan nedprutas.

Men jag ber att få erinra, att jag ingalunda påyrkat någon nedsättning eller minskning i utspisningen, utan att jag blott velat borttaga det öfverflödiga, som icke kan räknas tillhöra lefnadsbehofven. Men om utspisningen verkligen är så dålig, som Utskottet antagit, är det då icke grymt att gifva soldaten aptitsupen, hvarigenom hans aptit endast ytterligare retas (ty den verkan har jag hört sägas att bränvinet har), då man sedan icke kan mätta honom.

Då jag fortfar att yrka bifall till motionen, så anhåller jag om återremiss af Betänkandet på det Utskottet må kunna bättre än skett utreda frågan.

Herr Jöns Pehrsson: I motsats mot den siste ärade talaren, tror jag att ingen nedsättning i soldatens proviantering bör ega rum, och att man ej bör missunna honom en sup, hvilken, långt ifrån att skada, tvärtom är gagnande och helsosam.

Jag skulle blifva högst missbelåten, om Kammaren beslutade att sätta soldaten på en sådan förknappning som motionären föreslagit; och får tillkännagifva att liksom jag i fjor röstade för afslag till den äskade förhöjningen i provianteringsanslaget, så röstar jag i år för afslag till all nedsättning deri.

Herr *Blanche* instämde i detta yttrande.

Herr Ola Jönsson: Lika viktigt, som det är att anslagen nedsätts, der sådant har skäl för sig, lika angeläget är det å andra sidan att ej sträcka anspråken på nedsättning utöfver billighetens gränser.

Jag tror, att soldaten ej bekommer större proviantering än han behöfver, och yrkar därför bifall till Utlåtandet.

Herr Hedenberg: Motionären i dessa frågor — så väl rörande 4:de punkten, hvilken förevar i går, som nu i denna punkt — synes verkligen på ett egendomligt sätt vilja i förväg reglera kost och lön för våra soldater.

Med anledning af den Kongl. Propositionen förliden riksdag om förhöjdt provianteringsanslag, särskildt i afsigt # att åt soldaten anskaffa frukostmål, funnos få personer inom och utom Riksdagen, som ej insågo det billiga häri.

Hade den indelta soldaten och beväringssynglingen då, såsom projekteradt var, under deras vapenöfningstid fått något kaffe om morgnarne, så tror jag i motsats med motionären att detta skulle bekommit dem rätt väl. Nu är likväl förhållandet, att det icke består den indelta soldaten och beväringssynglingen hvarken socker, kaffe eller tobak — således är för dem i detta hänseendet ingenting för närvarande att förlora.

Portionsbränvinet, 2 tum per dag, var således det som, enligt motionärens åsigt, borde indragas. Detta kan jag omöjligen gilla. Det är mig bekant att, i de aldra flesta fall, detta bränvin aldrig in natura uttages utan bespares af soldaten att för dess värde samt med tillhjälp af den så kallade portionsskillingen förskaffa sig något till frukost och litet mjölk eller dricka till den hvarje qväll återkommande grötportionen.

Under sådana förhållanden finner jag omöjligt, ja ovärdigt att här söka åstadkomma någon besparing och yrkar därför bifall till Betänkandet.

Herr John Ericson: Vid förra riksdagen afhandlades provianteringsfrågan så grundligt, att det vill synas, som om densamma icke bort å nyo dragas under pröfning. Af förhandlingarne förlidet år framgick att Riksdagen då, under medgifvande att soldatens stat vore alltför klen, likväl af sparsamhetsskäl vägrade den Kongl. Propositionen om förhöjning i provianteringsanslaget sitt bifall. Den värde motionären hade äfven då tillfälle att uttala sina åsikter i ämnet och hans afsky för bränvin och kolonialvaror synes sedan dess hafva betydligt tillväxt.

Hvad nu först beträffar kaffe och socker, så ingå dessa artiklar endast i garnisonsregementenas proviantering, och man har ej kunnat finna på något lämpligare och bättre, för att åt soldaten åstadkomma ett morgonmål. För samma ändamål har man emellertid vid flera af indelta arméens regementen gjort indragningar i de ärt- och grynportioner, som består soldaten. Och då soldaten från klockan 5 på morgonen till 1 eftermiddagen är i verksamhet utan att erhålla någon föda, kan han onekligen behöfva en kopp varmt kaffe, helst som, hvad särskildt kavalleristen beträffar, han måste redan klockan 3 å 4 om morgonen stiga upp för att rykta hästen samt sedermera vid middagsrasten åter ansa hästen och sålunda erhåller sin första måltid först emellan 1 och 2 eftermiddagen.

Att sålunda tillbringa första hälften af dagen med stark motion, men tom mage är tydligen icke helsosamt.

Bränvin utgår i portioner med 2 kubiktum per man dagligen. Detta vid både den indelta och den värfvade truppen. Men vanligen förhåller sig härmed så, att, om soldaten så önskar, han emot att afstå denna ration erhåller kontant godtgörelse, därför han i det enskilda försäljningsstället, som alltid vid lägret finnes, kan erhålla annan förtäring. Och i allt fall kan det väl icke kallas ett missbruk af bränvin, om soldaten varm och våt, som han ofta är, och utan tillfälle att ömsa kläder bekommer en sup.

Den så kallade tobaks- eller portionskillingen utgår alltid per kontant. Den utgör för en distinktionskorporal 12 öre, för en korporal 10 öre, 8 öre för en sjukvårdssoldat och annat distingueradt manskap och 6 öre för gemene man. Detta kan ej kallas särdeles mycket, men utgör jemte ett väl behöfligt tillägg till naturaportionen äfven en uppmantran att söka vinna befordran.

Hvad beträffar Utskottets motiver, så har Herr Liss Olof Larsson funnit dem inkonsekventa, därför att Utskottet, på samma gång det erkänt utspisningens otillräcklighet, ansett de ifrågavarande portionsartiklarna böra bibehållas. För min del finner jag detta resonnement fullkomligt logiskt och konsekvent, och jag bekänner, att jag ej kan följa talaren i den tankegång, som bjuder honom att yrka indragning och nedsättning af den proviantering, hvars otillräcklighet äfven han medgifvit.

Herr Peter Andersson: För min del vill jag påyrka sparsamhet, då skäl dertill förefinnas, men jag vill ock motsätta mig alla obilliga och orättvisa anspråk i den delen och såsom förhållandet är med denna fråga. Jag tror att soldaten icke har mera sig anvisadt för sitt uppehälle då han gör sin tjänst än för honom är ganska väl behöfligt, det skulle således begås en stor orättvisa derigenom att han fråntoges det ringaste. Af dessa skäl anser jag det vara mindre välbetänkt att framställa sådana anspråk och det förundrar mig storligen att motionären kunnat föreställa sig att den lilla sup, som består soldaten, såväl som de ören, hvilka består till tobak, skall för honom vara skadligt. För min del tror jag det icke, hvarför jag yrkar bifall till Betänkandet.

Herr Vougt: Då ingen af Kammarens ledamöter biträdt motionären i hans yrkande, kan det synas öfverflödigt att vidare uppehålla sig vid detta ämne. Jag anser mig likväl skyldig förklara, att, ehuru stor vän af sparsamhet jag än är, så kan jag ej med min röst bidraga till nedsättning i soldatens proviantering, utan önskade jag tvärtom, att han om möjligt kunde genom någon förhöjning i provianteringen uppmantras. Jag tror, att, om en nedsättning egde rum, han visserligen ej skulle klaga — ty han är ej van dervid — men förvånas skulle han åtminstone med skäl göra, att vi missunnat honom hans ringa traktamente, vi, som sjelfva sitta med dryga arvoden, som räcka ej allenast till kaffe, socker och tobak, utan till mycket annat öfverflöd.

Herr Jan Andersson: Jag får förklara, att jag på intet sätt kan biträda de åsigt, som blifvit uttalade af min vän och länskamrat samt af Herr Jöns Pehrsson, utan yrkar jag bifall till Betänkandet.

Herr Anders Jonsson: Huru gerna jag vill spara, der sparas kan, kan jag i detta fall ej instämma med motionären utan yrkar jag bifall till Betänkandet.

Herr Olof Olsson: Jag afstår från ordet och instämmer till alla delar med Herr Vougt.

Herr Jöns Pehrsson: Jag får upplysa den värde representanten från Dalarne, som sist hade ordet, att jag talat emot motionen och för bifall till Betänkandet.

Herr Jan Andersson: Jag beder Herr Jöns Pehrsson om ursäkt för mitt misstag; men det härleddes sig derifrån, att jag omöjligt kunde föreställa mig att han talat för afslag till en nedprutning.

Öfverläggningen var slutad. I öfverensstämmelse med de yrkanden, som derunder blifvit gjorda, framställde Herr Talmannen propositioner såväl på bifall till Utskottets förslag som på punktens återförvisande till Utskottet, samt förklarade sig finna den förra af dessa propositioner med öfvervägande ja besvarad. Enligt berörda förklarande, som med klubbslag befastades, hade alltså Utskottets hemställan blifvit af Kammaren bifallen.

Punkterna 7—10.

Biföllos.

Punkten 11.

Mom. a.

Ordet begärdes af

Herr Chenon, som yttrade: Innan denna elfte punkt diskuteras, anhåller jag om en stunds uppmärksamhet, för att af Herr Krigsministern vördsamt utbedja mig några upplysningar i ett ämne, hvarom man sväfvar i någon ovisshet, säker som jag är derom, att dessa upplysningar mycket skola bidra till underlättande af Kammarens diskussion. Det är om den inhemska gevärsfabrikationen, som jag ber att få yttra några ord. Ut i Statsråds-protokollet för den 4 Januari detta år inhemtar man den af Herr Krigsministern framlagda och af Kongl. Maj:t gillade plan för gevärsanskaffningen under åren 1868 och 1869. Det heter der sid. 13: "För möjliggörande af en skyndsammare gevärsstillverkning hade, enär antagliga anbud på leverans af gevärspipor, oaktadt derom utfärdad kungörelse, inom landet icke erhållits, från Witten an der Ruhr införskrivits 1,000 stycken gjutstålspipor utöfver de i den åberopade underdåniga berättelsen omnämnda 1,000 stycken, hvarjente med egarne af gjutstålsfabriken derstädes kontraherats om leverans intill den 10 Januari 1868

af 6,500 stycken och under loppet af samma år till den 10 Oktober af 22,500 stycken dylika gevärspipor att aflemnas 2,500 stycken månatligen.“

Beklagande, att fordringarne på gevärspipor äro sådana, att de inom landet ej kunnat uppfyllas, har jag sökt göra mig reda för dermed sammanhängande förhållanden och ber att något närmare få analysera skälen för och emot. Som jag varit nog lycklig att i flera år hafva varit anställd vid det jernbruk, som i många hänseenden gått i spetsen för den Svenska jernindustriens utveckling, och derstädes vinna såväl theoretisk som praktisk utbildning, så eger jag en temligen säker grund för bedömande af denna fråga. Hvilka fordringar har man då att ställa på ett godt material till gevärspipor? Man fordrar, att jernet skall vara fast, jemnt, tätt homogent eller såsom Engelsmännen uttrycka det sound, att det har "body", är fritt från slagg och hårda körtlar samt likartadt allt igenom. Och man har alldeles samma anspråk på stål som jern. Jag har vid nyss antydda jernbruk många gånger närvarit vid gjutståls smältning. Det har då visat sig att stålet i flera afseenden eger företräde framför jernet. Det sednare är mindre tätt och ofta nog behäftadt med körtlar och knölar, hvilket just utgör en af de svåraste olägenheterna vid materialets användning till gevärspipor. Ty första villkoret för en sådan pipas ändamålsenlighet är att loppet skall vara fullkomligt rakt, ty derpå beror helt och hållet gevärets träffsäkerhet. Om i pipämnet förekommer en körtel, så går bollen snedt i stället för rakt och pipan blir opålitlig. Man kan visserligen sedermera i någon mån rätta felet; men absolut rakt blifver loppet aldrig såsom då jernet är rent.

Men har stålet äfven i andra hänseenden företrädet framför jernet? Frågan härom räknar nu 250 år. Jag har hört åtskilliga inkast emot stålet; men ett företräde, som det likväl ovedersägligen eger, ligger i den omständigheten, att friktionen emellan kulan och loppet alltid är mindre än vid en jernpipa, så att den dyrbara refflingen är utsatt för mindre nötning, äfvensom deraf följer den fördelen, att om ammunitionen icke är fullkomligt lämplig, piporna "blya" mindre då kulan springer öfver bommarne; en omständighet, som är af stor vikt, emedan det ofta händer, att till följd af nu antydda olägenhet kulan icke går ner uti ett mynningsladdningsgevär och vid ett bakladdningsgevär deraf förorsakas att pipan vid aflossandet af skottet kan springa sönder.

Jernet deremot är ovilkorligen billigare. Fråga har likväl uppstått derom huruvida varaktigheten vore stor nog, att en verklig besparing genom användande af jernpipor kunde vinnas.

I detta hänseende ber jag att få berätta, att jag sedan 1860 egt en studsare af den Wredeska modellen, och alltså försedd med jernpipa. Denna studsare har fyra gånger vid täffingsskjutningar om Statens priser vunnit första priset, sista gången i förliden Oktober månad, då den satte två kulor i prick och den tredje en half tum på sidan. Med den har blifvit aflossade 3,000 à 4,000 skott. Då den lemnat så många och goda skott, utan att det minsta försämrats, ser jag deri ett tydligt bevis på materialets förträfflighet; och jag kan icke annat än komplimentera vederbörande, derföre att de till Remingtonkonstruktionen hafva apterat pipa

pipa af Wredeska modellen, hvilken verkligen eger högst framstående egenskaper.

Man har till följd häraf föreställt sig att de Tyska stålpiporna, som blifvit beställda, icke heller skulle i ekonomiskt hänseende ställa sig billigare än de inhemska. Jag kan ej bestämdt afgöra detta; men hoppas att Herr Krigsministern benäget härom vill lemna upplysning. Äro de relativt dyrare, så är affären så mycket dåligare, som konstruktionen kanske redan i morgon eller om några veckor är urmodig.

För min del skulle jag önska, att man åt landet reserverade leveransen af jernpipor och inställde alla vidare requisitioner.

Äfven i utlandet hafva våra gevär vunnit erkännande, ehuru de i allmänhet befunnits något klumpigt tillverkade. Jag har emellertid i min ego en i Eskilstuna nyligen tillverkad Remington-studsare; och då jag icke heller är alldeles främmande för denna fabrikation, torde Kammaren kunna lita på mina ord, då jag säger, att detta gevär var af så utmärkt beskaffenhet, att, om det varit utställt vid expositionen, Sveriges industri äfven i detta hänseende skulle häfdat sitt rykte och vunnit allmänt erkännande.

Jag slutar nu; men jag föreställer mig att många af denna Kammarens ledamöter skola lika med mig finna saken förtjent af uppmärksamhet, och derföre med stort intresse följa och tacksamt emottaga hvarje meddelande, som Herr Krigsministern rörande den inhemska gevärstillverkningen kan behaga att lemna.

Härefter lemnades ordet åt

Herr Statsrådet Abelin, som anförde: Då Krigsstyrelsen funnit sig föranlåten att från utlandet förskrifva gevärspipor af gjutstål, så var denna åtgärd framkallad icke allenast af en på gjorda försök och iakttagelser grundad öfvertygelse om detta slags pipors företräde; den var äfven nödvändig, så vidt tillbörlig raskhet skulle kunna gifvas åt fabrikationen af gevär inom landet. De bormaskiner vi egde kunde nemligen icke borra andra pipännen än sådana som voro försedda med hål längs igenom ämnet till ledning för borren, och sådana ännen kunde icke inom landet bekommas. Vid borrhning af massiva pipännen verkade borren långsamt och osäkert, samt gick ofta ut på sidan af ämnet. Nu har man emellertid införskrifvit maskiner, afsedda att borra massiva pipännen, och man eger grundad anledning att hoppas, det resultatet skola utfalla lyckligt. Det är derföre Krigsstyrelsens bestämda föresats, att, sedan de redan gjorda beställningarne från Tyskland blifvit levererade, icke vidare från utlandet införskrifva några gevärspipor, utan beställa allt inom landet, sedan det numera visat sig att vi härstädes kunna erhålla helmsidda och helvalsade af god beskaffenhet. Representationen behöfver således icke vidare befara att några pipännen skola komma utifrån, och jag ber Kammaren vara förvissad att, i hvad på Krigsstyrelsen ankommer, ingen åtgärd skall försummas för att göra hela vår gevärstillverkning oberoende af utlandet.

Sedan öfverläggningen förklarats vara slutad, bifölls, efter gjord proposition, momentet *a*.

Mom. b och c.

Biföllos.

Punkten 12.

Mom. a.

Härvid yttrade:

Herr John Ericson: Mot beviljande af ifrågavarande anslag 22,800 R:dr, som Kongl. Maj:t äskat för uppförande af en ny laboratoriibyggnad å Ladugårdsgärdet, hyser jag åtskilliga betänkligheter, hvilka jag här ber att få i korthet framställa. Från militärisk synpunkt är det af vigt att arméens ammunitionsverkstäder förläggas på en plats, som, så vidt möjligt är, är skyddad och centralt belägen; skyddad för fiendens första anfall — således icke vid kusten; centralt belägen för att derifrån med största skyndsamhet kunna utsända ammunition till de olika orterna. Således icke vid gränsen. Då arméens tjenstbarhet vid krigstillfällen i första rummet betingas af den tillräckliga tillgången på ammunition, kan det väl icke vara välbetänt att förlägga en ammunitionsverkstad på den punkt, som efter all anledning blir första föremålet för ett fiendtligt angrepp. Stockholm är derföre icke rätta platsen för den nu ifrågasatta laboratoriibyggnaden, utan denna bör fastheldre förläggas vid Carlsborg, som just är afsedt att vara en förråds- och depôtfastning. Der är dess läge i det längsta skyddadt äfven för en segrande fiende, och derföre kan, ur denna synpunkt sedt, något lämpligare ställe än Carlsborg icke anvisas för en ammunitionsverkstad.

Från ekonomisk synpunkt anser jag det dessutom vara en riktig grundsats att, när omständigheterna det tillåta, på ett ställe koncentrera utförandet af alla de arbeten, som erfordras för samma ändamål. Denna princip har man visserligen i detta fall icke följt inom vårt land, ty här finnas särskilda ammunitionsverkstäder i Stockholm, Göteborg, Carlsborg, Christianstad och jag tror äfven, i Carlskrona. Ja, i Stockholm finnas till och med flera sådana verkstäder, dels för marinen, och dels för arméen. Andra länder hafva i detta hänsende följt den mera kloka grundsatsen att centralisera tillverkningen af ammunition. England har i Woolwich sina storartade etablissementer, som förse med ammunition landets hela krigsstyrka och, efter hvad jag tror, äfven de i kolonierna förlagda trupper. I Österrike finnas dylika stora verkstäder strax utanför Wiens portar, och Preussen förser sina arméer med ammunition hufvudsakligen från Spandau. Det är ju också alldeles klart, att det uti ekonomiskt afseende måste vara en fördel, att kunna under en och samma förvaltning ställa en tillverkning, som måste drifvas i så stor skala. Då vi nu ega Carlsborgs fästning och befästningsarbetena derstädes snart nått den gräns, hvaröfver det icke torde vara skäl att gå, efter det chefen för fortifikationen ansett fästningen hafva hunnit till det första stadiet af försvarbarhet, synes det mig vara lämpligast att der bygga förrådshus och ammunitionsverkstäder, och af sådan anledning yrkar jag afslag å den Kongl. Propositionen samt tror, för min del, beslutet om uppförande af den ifråga-

satta laboratoriibyggnaden kunna tills vidare anstå, till dess man hunnit taga frågan om dess förläggande till Carlsborg i närmare öfvervägande.

Herr Carl Anders Larsson: Då jag i min motion yrkat ogillande äfven af detta anslag, vill jag nu inskränka mig till den anhållan, att Kammaren, med afslag å den Kongl. Propositionen, behagade bifalla min motion i denna del.

Herr Statsrådet Abelin: Det ifrågavarande laboratoriet är, såsom Utskottet riktigt antagit, icke afsedt att fylla hela arméens behof. Detta oaktadt är vigten och ombärligheten af detsamma icke mindre påfallande. Öfver allt, der större artilleristationer finnas och der dess ammunitionsförräder äro belägna, måste äfven laboratorier vara att tillgå, såsom förhållandet ock redan är i Göteborg, Christianstad och Wisby och hvartill omständigheterna skulle tvungit äfven här, om ej flottans laboratoriibyggnad kunnat för ändamålet disponeras. Nödvändigheten af ammunitionsförräders läge vid de större artilleristationerna läser ingen vilja bestrida; men man behöfver blott göra sig reda för att behöfliga materialier för det arbete, som i laboratorier skall verkställas, måste hemtas från förrådet och att ammunitionen, i den mån den blir för ändamålet apterad, måste till förrådet återföras och att sålunda en daglig kommunikation dessa lägenheter emellan är af nöden, för att inse att den ena måste finnas vid sidan af den andra.

Detta hindrar icke önskvärldheten af ett större centralförråd vid Carlsborg för hela arméen, men ett sådant läser icke uppföras för 22,000 R:dr och är ej heller, om det skulle uteslutande användas, egnadt att i öfrigt åstadkomma någon besparing, då högst betydliga kostnader för transporten af de tunga effekterna utaf en sådan anordning skulle blifva en gifven följd och då de särskilda ammunitionsförråden vid hufvudstationerna omöjligt derigenom kunde göras mindre ombärliga.

Hvad slutligen angår storleken af det nu föreslagna laboratoriet, hvaremot jag hört invändningar göras från flera håll, ehuru sådana ännu icke på detta rum förekommit, kan jag visserligen medgifva, att, om detta laboratorium blott vore afsedt för de vanliga behofven, den projekterade storleken kunde i någon mån förminskas; men då en del arbeten, såsom granaters och granatkarteschers fyllande och förseende med rör, m. m. m. m., först vid skeende mobilisering lämpligen böra vidtagas, så finner man lätt att vid den då oundvikliga brådskan stora arbetskrafter måste anlitas och rymliga lokaler för arbetets bedrivande blifva af högsta behof.

Jag får således hemställa om Kammarens bifall till hvad Kongl. Maj:t i nu förevarande punkt af den nådiga Propositionen äskat.

Herr Jöns Pehrsson: För min del hyser jag betänkligheter mot det begärda anslaget af två skäl. Dels finner jag lyckligtvis ingen fara för fredsbrott under den närmaste framtiden hota, och dels kan det väl icke anses utredt, att en ny byggnad erfordras för ifrågavarande ändamål, hvarföre jag yrkar afslag å den föredragna punkten.

Herr Adlersparre: Jag anser mig öppet böra tillkännagifva, att jag icke kan rösta för bifall till detta anslag. Jag håller här strängt på en ofta uttalad princip, som dock alltför länge varit tomma ord utan att genom handling sättas i verket. Såsom en föregående talare påpekat, har det längesedan varit ett erkänt antagande att, i händelse af ett försvars-krig, blir Stockholm sannolikt första målet för ett fiendtligt anfall. Häraf följer, hvilket också är erkänt, att Stockholm icke är rätta platsen för våra arsenaler eller större militära etablissementer, hvilka fordra ett mera centralt och skyddadt läge.

Vid förra riksdagen beviljades en icke obetydlig summa för anläggning invid Stockholm af en verkstad för tillverkning af kopparpatroner. Med ledsnad nödgas jag erkänna, att jag bittert ångrar det jag icke då uppträdde och protesterade emot en dylik anordning. Att lägga landets enda kopparpatron-verkstad, som dock är aldeles oundgänglig för arméens stridbarhet, på ett sådant ställe som vid Marieberg här utanför Stockholm, som nu är en gränsstad, var, enligt min uppfattning, en olycksbådande åtgärd, enär den synes mig i strid mot den af mig nyss uttalade särdeles viktiga principen. Vore det nu fråga om att anslå dessa 22,800 R:dr för att lägga första grunden till en ammunitionsverkstad inne i landet, t. ex. bakom murarne vid Carlsborg, hvarest det synes mig att all ammunitionstillverkning kunde och borde koncentreras, skulle jag visst icke uppträda mot detta anslag, men att här i Stockholm förlägga en verkstad, afsedd, såsom det heter i Bil. N:o 3 till den Kongl. Proposition, för *en större ammunitionstillverkning, i händelse af arméens mobilisering*, vore att ytterligare fördjupa sig på den origtiga vägen, hvartill icke jag ånyo vill göra mig delaktig.

En högt aktad talare har sagt, att detta laboratorium hufvudsakligen vore afsedt för det här förlagda Svea artilleriregemente. Är så förhållandet, kunde väl byggnaden icke behöfva tilltagas i större skala, än att halfva det nu begärda anslaget vore tillräckligt. Då det, såsom jag förut haft äran nämna, i en bilaga till den Kongl. Proposition står att det ifrågavarande laboratoriet afser arméens behof i händelse af dess mobilisering, så var det detta som föranledde mitt uppträdande. Är det åter meningen att endast för Svea artilleri anskaffa ett laboratorium, så tyckes mig dermed icke vara någon trängande brådska. Svea artilleriregemente begagnar för närvarande ett laboratorium, beläget på dess eget område, men tillhörigt Skärgårdsartilleriet, som dock, efter hvad jag åtminstone kan finna, icke på några år behöfver för egen räkning denna laboratoribyggnad, hvarföre den också blifvit helt nyligen på obestämd tid till Svea artilleriregemente uppläten.

Vore här fråga om, jag upprepar det ännu en gång, ett dubbelt så stort anslag för uppförande af en ammunitionsverkstad inne i landet, och som då alltid kunde blifva till gagn vid arméens mobilisering, *då* skulle jag med glädje vara den förste att tala för förslaget; *nu* kan jag det ej.

Många af Kammarens ledamöter instämde.

Herr Friherre Liljencrantz: Jag ber att få instämma med den sednaste talaren, äfven om jag icke kan helt och hållet biträda hans åsigt,

att det icke möjligen i framtiden kan erfordras en särskild laboratoribygnad i Stockholm för den här förlagda garnisonens behof. Men jag tror, att under förhållanden, sådana som de närvarande, man vid granskning af statsbehofven får tillse, att hvad som icke oundgängligen erfordras för den närmaste framtiden icke företages, då tillgångarne äro så knappa. Och efter de upplysningar, vi nyss erhållit, lär det såsom otvifvelaktigt kunna antagas, att det behof, som skulle fyllas genom den nu föreslagna laboratoribygnaden, kan för den närmast liggande framtiden tillräckligt tillgodoses genom det Skärgårdsartilleriet tillhöriga laboratoriet; hvarvid jag dock, enligt min nyss gjorda antydning, icke vill hafva sagt, att en ny laboratoribygnad skulle för all framtid vara härstädes obehöflig, hvarjemte jag äfven vill hafva uttryckt den åsigt, att det vore särdeles betänkligt om, vid en skeende mobilisering af arméen, fyllande af dess behof på ammunition skulle göras beroende af en här i staden förlagd ammunitionswerkstad.

På grund af hvad jag nu yttrat, kan jag således icke för närvarande rösta för bifall till denna punkt, utan yrkar afslag derå.

Herr Björck: Vid denna frågas behandling hos vederbörande utgiftsafdelning inom Stats-Utskottet hade man tillfälle att taga i betraktande äfven de här framställda betänkligheterna emot Regeringens förslag. Äfven jag trodde det vara lämpligast att anordna den hufvudsakliga tillverkningen af ammunition på en sådan ort, som Carlsborg, hvarest den skulle kunna obehindradt fortgå, så länge landet ännu egde någon grad af sjelfständighet qvar emot en segerrikt framtågande fiende; men å andra sidan ansågs det nödvändigt att äfven på vissa andra ställen bereda utväg för en dylik tillverkning. Man fann nemligen omständigheterna kräfva, att, på sätt en aktad talare nyss framhållit, ammunitionswerkstäder funnos på de tre orter inom riket, som voro stationer för våra artilleriregementen, hvarigenom man förskaffade manskapet sysselsättning och på samma gång, hvilket naturligtvis är hufvudsaken, beredde dem tillfälle att vinna öfning i ammunitionens förfärdigande. Vid sådant förhållande ansåg sig Utskottet icke böra tillstyrka rent afslag å den Kongl. Propositionen i denna del, utan låta frågan i den form, den blifvit väckt, framkomma till Kamrarna, på det man här måtte kunna af vederbörande departementschef erhålla närmare upplysningar om ändamålet med den ifrågakämda tillverkningen och planen för dess bedrivande.

Såvidt jag nu kunnat fatta Herr Krigsministerns anförande, tycktes han utgå från den åsigten, hvilken af mig nyss vidrördes, att verkstäder för ammunitionstillverkning måste finnas vid alla artilleristationer. Om man nu på denna grund vill hafva en dylik verkstad äfven i Stockholm, torde rättmätigheten af detta anspråk svårligen kunna bestridas; men häraf följer dock icke annat, än att en lämplig och för ändamålet inrättad lokal härstädes måste anskaffas för denna tillverknings bedrivande. Sålunda är det icke någon gifven följd, att en ny laboratoribygnad behöfver uppföras och ännu mindre att denna skulle tilltagas i så stor skala, som den Kongl. Propositionen afser. Men då man nu vet, att en lokal för detta ändamål redan här i staden finnes, och det naturligtvis icke kan vara ovilkorligen nödvändigt, att Svea artilleriregemente och Skär-

gårdsartilleriet hafva särskilda laboratorier, helst efter det den person, hvilken företrädesvis måste ega sakkänedom i fråga om det sednare vapnets behof, nu lemnat den upplysning, att det här befintliga laboratoriet icke ännu på lång tid erfordras för sjöartilleriets räkning, kan jag, efter den sålunda vunna utredningen af frågan, icke biträda den åsigten, att något förfogande bör för det närvarande vidtagas för att bereda Svea artilleriregemente ett särskildt laboratorium.

Hvad angår frågan om förläggande till Carlsborg af hufvudtillverkningen af ammunition, torde af hvad här under diskussionen blifvit meddeladt framgå, att vederbörande äro betänkta på en dylik åtgärd, men då härom icke nu är fråga, lärer väl detta tills vidare få lemnas derhän.

Innan jag slutar, ber jag få bemöta hvad en talare nyss påstod rörande den af förra årets Riksdag beslutade verkstad för kopparpatroners tillverkning. Den värde talaren sade Riksdagen hafva beslutat denna verkstads förläggande vid Marieberg; men härvid har denna talare gjort sig skyldig till ett misstag. Det var visserligen fråga om att denna verkstad skulle inrättas på nämnda ställe, men denna Kammares beslut blef endast, att en viss summa ställdes till Kongl. Maj:ts disposition för åstadkommande af kopparpatrons-tillverkning; och Kammararen undvek således att uttala sig om platsen för denna tillverknings anordnande. Nu har jag sedermera fått höra, att denna verkstad blifvit iordningställd vid Marieberg, och för min del vill jag ingalunda gilla detta steg, men att anse Kammararen hafva bidragit dertill är fullkomligt orätt, då man känner att Kammararen, just emedan den icke fann verkstadens förläggande till Marieberg lämpligt, affattade sitt beslut i den form, jag nyss hade äran nämna. Enligt underrättelser, hvilka man erhållit under sednaste tiden, lär emellertid en verkstad för tillverkning af kopparpatroner hafva blifvit anlagd äfven vid Carlsborg. Två dylika verkstäder skulle således finnas i landet, men häri ligger enligt mitt förmenande en bestämd misshus-hållning. Ty man kan väl säga om tillverkningen af vissa slags materiel, såsom t. ex. af granater, att den är af så grannlaga beskaffenhet, att man ovilkorligen måste hafva den liksom under ögonen; men så är ej förhållandet med tillverkningen af kopparpatroner, ty sådana har man ju till och med ifrågasatt att beställa från enskilda verkstäder. Då kan det väl icke vara fullt öfverensstämmande med sparsamhetens fordringar att på två särskilda ställen bedrifva tillverkningen af dylik materiel. Detta är en anmärkning, som jag velat göra i sammanhang med den under öfverläggning bragta frågan om sättet att bedrifva ammunitionstillverkningen.

För att slutligen återkomma till den fråga, som närmast föreligger, vill jag endast nämna, att, då den ifrågasatta laboratoribyggningen är afsedd för ammunitionstillverkning endast i en ganska inskränkt skala, eller rättare sagdt, endast för ett artilleriregemente, samt här blifvit klarligen ådagalagdt, att för sådant ändamål lokal redan finnes, hvilken ännu under en längre tid kan af regementet få disponeras, jag för min del anser mig icke kunna lemna bifall till Kongl. Maj:ts Proposition.

Herr Grefve Posse: Det synes af Stats-Utskottets yttrande i förevarande fråga tydligt, att Stats-Utskottet ansett den ifrågavarande labora-

toriibyggnaden afse icke hela arméens behof utan den fördelning deraf, som ligger i Stockholm och dess granskap, och det är under denna förutsättning Stats-Utskottet föreslagit beviljandet af det äskade anslaget till en laboratoriibyggnad. Men då nu under diskussionen blifvit upplyst, att en för ofvannämnda behof tillräcklig byggnad verkligan redan finnes disponibel, så får jag med frångående af min i Stats-Utskottet uttalade äsigter yrka afslag å den förevarande Kongl. Propositionen.

Herr Adlersparre: Då en ärad talare i denna Kammare tyckes vilja afskudda Kammaren all vetskap om att det anslag, som förlidna riksdag beviljades för tillverkning af kopparpatroner, afsåg en verkstads inrättande för detta ändamål på Marieberg, så får jag erinra derom, att, som jag vill minnas, Stats-Utskottet då yttrade den äsigten, att det önskat att ifrågavarande verkstad måtte erhållit ett mera centralt läge.

Herr Statsrådet Abelin: Då alla tyckas vara ense derom att en laboratoriibyggnad är behöflig, och flere talare endast på den grund sätta i fråga beviljandet af det äskade anslaget, att en sådan byggnad redan skulle finnas, enär skärgårdsartilleriet för det ifrågavarande ändamålet upplåtit sin laboratoriibyggnad, så får jag erinra om att detta öfverlåta endast är tillfälligt, och att för detsammias fortfarande saknas nödig garanti.

Då man i diskussionen öfver detta ämne ogillande uttalat sig öfver anläggningen af kopparpatron-fabrikerna så väl den å Marieberg redan befintliga, som den å Carlsborg tillämnade, anser jag mig böra lemna några upplysningar äfven i denna fråga; hvarvid jag, för att bereda tillfälle till ett rätt bedömande af den redan beslutade åtgärden att anlägga en fabrik vid Carlsborg, måste lemna en öfverblick af tillverkningen vid Marieberg.

Vid den å sistnämnda ställe inrättade fabriken för kopparpatroner är redan en sats maskiner sedan flera veckor i verksamhet. Den dagliga tillverkningen af hylsor uppgår nu till 6 å 7,000 stycken, och skulle, under förutsättning att den andra satsen maskiner, som motses snart blifva färdig, visar sig lika användbar, komma att uppgå till 14,000 stycken, hvilket gör en årlig tillverkning af omkring $4\frac{1}{2}$ millioner hylsor.

Vid 1869 års slut skulle sålunda finnas en tillverkning af omkring 9 millioner patroner, hvilka, fördelade på det antal gevär, som vid denna tidpunkt antagligen bör finnas, lemna 130 patroner per gevär. Huru ringa och otillräckligt detta antal måste vara inses lätt, då man besinnar att hvarje gevär kan förbruka 130 patroner på 13 till 15 minuter. Någon utväg måste derföre beredas att, i händelse af behof, kunna betydligt öka tillverkningen, så vidt vi ej, i händelse af ett fredsbrott, skola stå redlöse; så mycket heldre som denna tillverkning måste försiggå uti för ändamålet enkom inrättade verkstäder och, såsom man torde finna, icke kan beräknas utöfver maskinernas förmåga.

För täflan från den enskilde fabrikantens sida möter intet hinder, men det lider intet tvifvel att Staten icke i något hänseende skulle vinna derpå, att af denne ställa sig i beroende.

I förbigående vill jag nämna att den för patronernas fabrikation erforderliga plåten tages nu från Skultuna, sedan den der tillverkade visat sig af nöjaktig beskaffenhet. Så väl med afseende på ofvannämnda förhållanden som på Mariebergs-fabrikens blottade läge, och af skyldig om-tanka att icke på ett enda ställe koncentrera en för landets försvar så vigtig fabrikation som infanteri-ammunitionen, har Kongl. Maj:t beslutit, att äfven anlägga en dylik fabrik vid Carlsborg.

För tillverkning af skarp infanteriammunition har hittills funnits verkstäder i Stockholm, Christianstad och Göteborg. Den lösa ammunitionen åter har tillverkats vid regementena. Detta oaktadt har transportkostnaden visat sig ganska dryg och den skulle naturligtvis blifva det ännu mer, om hela denna tillverkning koncentrerades i en enda centralfabrik, särdeles under de nya förhållandena då äfven exercisammunitionen måste göras vid fabrikerna och ett nytt transportbehof uppkommer i de tomma hylsorna, hvilka, derest de icke kunna fördelaktigt i orterna försäljas, måste till fabrikerna återsändas. Det var mig derföre en verklig tillfredsställelse då jag sattes i tillfälle tillstyrka Kongl. Maj:t en åtgärd, för hvilken så många ekonomiska och politiska skäl tala.

Herr vice Talmannen Mannerskantz: Det är visst sannt, hvad här blifvit af ett par föregående talare sagt, att alla större verkstäder för tillverkning af krigsmateriel och deribland äfven af ammunition böra hafva ett för fiendliga anfall icke alltför mycket blottställt, mera centralt läge inne i landet; men detta hindrar icke, att laboratorier, der ammunition tillverkas, böra finnas äfven på andra ställen och deribland förnämligast på sådana platser, der någon större artilleristyrka är förlagd, hvars i tjänst varande manskap under vintermånaderna ganska lämpligt kan och bör användas till laboratoriearbeten, och då i Stockholm ett artilleriregemente är förlagdt, bör derföre en passande lokal derstädes finnas, hvari sådana arbeten kunna under alla årstider verkställas. Men härtill kommer, att då Stockholm både är en mycket vigtig punkt och har ett öppet för fienden lätt åtkomligt läge, det derföre är antagligt, att i händelse af ett hotande fredsbrott en större truppstyrka blir dit samman-dragen; och det bör då vara af stor vigt att der på platsen ega ett rymligt och väl inrättadt laboratorium, hvari, under afvaktan på det fiendliga utbrottet, ett större antal manskap, under ledning af dertill inöfvade och skickliga artillerister, kunna användas att förfärdiga ammunition. Och då nu här icke är fråga om en dylik byggnad för större arbetsstyrka än 150 man, så skulle jag anse det såsom en ganska stor misshushållning, att genom vägran af ett så obetydligt anslag som det här erforderliga, utsätta oss för att, i händelse af ett utbrytande krig, i ett så väsendtligt afseende, som bristande tillgång på ammunition, befinna oss redlöse. Då man har kulor, krut och annan för ammunitionstillverkning nödig utrustning, och eger en arbetspersonal, som är disponibel att nästan utan någon kostnad kunna användas till dessa materialiers förarbetande, synes det mig hvarken vara klokt eller hushållsamt att genom att ej anskaffa en fullt lämplig arbetslokal föranleda att man i behofvets och farans stund ej har tillräcklig tillgång å en af de mest oundgängliga krigsförnödenheter. Om man

skulle granska det närvarande förrådet af färdig ammunition, tror jag att man skulle finna det i förhållande till det stora behovet ganska litet och väl behöfva tillökas. Jag erinrar mig från den tiden jag var i tjeust, huru en gång då det var fråga att vi möjligen skulle komma att indragas i ett krig till våra närmaste sydliga grannars försvar och vi rustade oss till att deri deltaga, man då inom det vapenslag jag tillhörde lifligt oroade sig öfver det alltför otillräckliga ammunitionsförråd, som vi då befunnos ega. Då nu en lokal för den ifrågavarande tillverkningen således måste finnas, och den lokal, som förut fått af härvarande landtartilleri disponeras, är afsedd att begagnas af en annan del af försvaret och dessutom ej är för ändamålet lämplig, så får jag för min del yrka bifall till hvad Stats-Utskottet i sitt Utlåtande tillstyrkt.

Herr Friherre Gripenstedt: Jag påminner mig hafva läst någonstädes ett yttrande af en talare i Engelska parlamentet, att ingen har en farligare plats än en krigsminister, ty i fredstid riskerar han att bli hängd för allt hvad han föreslår och begär, och i krigstid åter riskerar han att bli hängd för allt hvad man då anser honom hafva underlåtit. Visst är, att i allmänhet känner man en viss obenägenhet att under fred bevilja denne minister nya anslag, men då någon tillstymmelse till krig visar sig, då sparar man icke på högljudda rop öfver krigsförvaltningens verkliga eller förmenta brister och underlåtenhetssynder. Då det nu är visadt, att en sådan byggnad, som den här i fråga varande, verkligen behöfves, så vill jag för min del icke taga ett afslag af denna anslagsanhållan på mitt ansvar. Jag anser mig icke kunna eller böra ingå i en närmare detaljundersökning beträffande en sådan fråga som den här förevarande, och jag anser icke heller en sådan speciel pröfning i allmänhet böra tillhöra Representationen. Jag har det anspråk på Regeringen, att den i dylika saker skall tillse behoven och vaka öfver det allmännas bästa. Endast om ett förslag vore uppenbart orätt eller olämpligt, skulle jag anse mig böra uppträda emot Regeringen. Vore det för öfrigt fråga om ett anslag af någon större betydighet så kunde det möjligen vara skäl att under närvarande förhållanden uppskjuta saken, men icke kan jag inse, att det Svenska Statsverket är bragt derhän, att det behöfver neka Regeringen ett anslag på ett par och tjugutusen R:dr för ett i alla händelser viktigt behof. Dessutom må jag säga, att det förundrar mig att Stats-Utskottets Herrar ledamöter med sin ordförande i spetsen varit så hastigt färdiga att ändra sin öfvertygelse. Det ser nästan ut som om de skäl, hvilka den i denna fråga kompetentaste personen här afgifvit, i stället för att befästa Stats-Utskottet i den åsigt det i sitt Utlåtande yttrat, varit egnade just att omstämman Utskottet, ett förhållande hvilket jag dock icke kan föreställa mig. Hvad Utskottets yttrande i den andra punkten, om vakhuset, beträffar, så må det så vara. Man talar dessutom om Stockholms blottade läge och om olämpligheten att här koncentrera ett försvar. Äfven detta anser jag vara till en stor del ett misstag, och för öfrigt är här ej fråga om en sådan koncentrering. Stockholm är äfven i militäriskt afseende en ytterst viktig punkt och utan tvifvel ett af grundfästena för landets försvar. Jag yrkar bifall till Stats-Utskottets Betänkande.

Herr Friherre Liljencrantz: Den fara den föregående talaren yttrat hota en krigsminister, nemligen att under fredstid löpa fara att ställas till ansvar och blifva hängd för allt hvad som göres, måtte verkligen hafva föresväfvat våra krigsministrar, ehuru jag ej tror att de på grund af en alltför liflig verksamhet gjort sig förtjenta af ett slikt behandlings-sätt. Våra krigsministrar hafva deremot icke försummat att begära anslag, ehuru de dermed ingenting särdeles uträttat. Hvad särskildt denna fråga beträffar, så är här icke någons mening att ställa landet utan försvars-medel, utan man anser att det under närvarande förhållanden är lämpligt, att man i stället för att bygga ett nytt laboratoriihus nöjer sig med det provisoriska, hvilket man för närvarande har att disponera. Jag vill visst icke heller taga på mitt ansvar, att landet i händelse af ett krig skulle befinna sig blottställt på en så vigtig sak som ammunition, men jag tror icke att ett afslag å Regeringens anhållan i förevarande fall skall framkalla ett så olyckligt resultat, och jag yrkar derföre fortfarande afslag å Utskottets hemställan.

Herr Hedlund: Regeringens här framlagda förslag beträffande den Fjerde Hufvudtiteln har i allmänhet väckt ganska stor belåtenhet för den omsigt och samvetsgrannhet, som der röja sig. Erfarenheten från de förra tiderna har icke alltid varit densamma. Summorna hafva ofta varit tagna en bloc, och man har förespeglat Representationen farorna af deras nedprutning, utan att, när detta ändock skett, några af dessa faror visat sig. Så äskades vid förra riksdagen 3,000,000 R:dr till gevär, äfvensom ett stort belopp för en tillverkning af kopparpatroner, som då ansågs så nödvändig. De förespeglade vådorna af anslagets nedprutande hafva lyckligtvis ej gått i fullbordan. En krigsminister löper visst icke hos oss någon risk derför att han försummat *begära anslag*, ty framställningar på detta område hafva aldrig uteblifvit. Fastmer har krigsförvaltningen varit det Danaidernas säll, hvari man öst det mesta af nationens skattebidrag. Hvad en krigsministers risk under *krig* beträffar, så blir *då* frågan *huru* de medel *blifvit använda*, som under freden anslagits för att sätta landet i stånd att försvara sig, Erfarenheten i andra länder har i detta afseende icke varit den bästa. Man har ofta, då krig utbrutit, funnit i denna gren af förvaltningen den största oreda, så t. ex. för närvarande i England under det nu pågående Abyssiniska fälttåget. Jag hoppas att vi, då det engång gäller, icke skola vara utsatta för ett sådant äfventyr. Men att sparsamhet och omtänksam hushållning med våra tillgångar icke heller här få släppas ur sigte är så mycket mera nödvändigt, som Sverige är ett ganska fattigt land; ty eljest kan det hända att vi, genom alltför stora uppoffringar på vår krigsmateriel, vid ett krigs utbrott sakna det dyrbara materiel, som man enligt en stor statsmans och härförars ord i första rummet behöfver för att med framgång kunna föra krig, nemligen "penningar, penningar och ännu en gång penningar."

Det här ifrågasatta anslaget utgör visst en liten summa, men då Representationen under närvarande förhållanden måste iakttaga den största hushållning med det allmännas medel och det blifvit upplyst att en laboratoriibyggnad finnes, nemligen skärgårdsartilleriets, hvilken tills vidare

får begagnas af landtartilleriet, så tror jag att, om så behöfves, de begge artillerierna väl kunna förena sig om en gemensam lokal för sina tillverkningar. Jag yrkar således afslag på Utskottets Betänkande.

Herr Hierta: Jag är förekommen af det nästföregående anförandet. Jag kan derföre fatta mig helt kort och hufvudsakligen tillkännagifva, att jag, som deltagit i frågans behandling inom Stats-Utskottets plenum, befinner mig i samma ställning som Stats-Utskottets ordförande, att, sedan upplysning numera erhållits från tillförlitlig hand, att den för det härvarande artilleriets löpande behof nödiga ammunition kunde få tillverkas vid ett flottan tillhörigt laboratorium, jag för min del icke finner det vara så angeläget att bevilja det ifrågavarande anslaget.

Jag vill blott tillägga den frågan, huruvida en tillverkning i denna skala icke skulle kunna motsvara den tillgång på nya bakladdningsgevär, som nästa år kan vara befintlig; och att således genom något uppskof med anslaget man icke äfventyrar att hålla ammunitionstillverkningen i bredd med gevärstillgången.

Den ärade talaren till venster har klandrat Stats-Utskottets ledamöter för det att de skola visat sig så tillreds att vid detta tillfälle förändra åsigter. Jag har nu, likasom förut Utskottets ordförande, angifvit anledningen. — För öfrigt torde vid den omständighet, som den siste talaren påpekat, eller att man i detta afseende skulle komma att befinna sig i ett provisoriskt tillstånd, derjemte böra i betraktande tagas, att vi äro i ett provisoriskt tillstånd i många andra afseenden, och att vi då icke lära kunna undgå att vara det i sådant fall som detta.

Det är en ömtälig fråga, som alltid ytterst kommer att blifva afgörande för omdömet i sak, den nemligen, om fara må vara förhanden för ett snart krigsutbrott. Detta är visserligen något, som är ganska vanskligt att besvara på förhand, men det finnes dock sannolikheter, af hvilka man kan draga slutsatser; och om man får göra det, tyckes det i närvarande ögonblick, som skulle sannolikheten *icke* vara för utbrottet af ett krig, deri Sverige behöfde taga del.

Jag vill icke vidlyftigare yttra mig i detta ämne, hvaröfver likväl mycket kunde vara att säga, emedan det inverkar i väsendtlig mån å frågor af denna beskaffenhet.

Herr Adlersparre: Jag ber att få förklara den ärade talaren till höger, att jag hvarken vill hänga krigsministern eller lemna landet blottställdt i händelse af krig. Detta *vet* jag, och jag *tror*, att jag såsom representant eger rättighet att uttala min oförgrifliga öfvertygelse, utan att röna dylika häntydningar.

Hvad jag sagt, har jag sagt enligt min öfvertygelse. Jag såg af bilagan till Statsråds-protokollet, att ifrågavarande byggnad, hvars ändamål nu säges egentligen skulle vara att fylla Svea artilleriets vanliga behof, vore afsedd att tilltagas så stor, att, *i händelse af arméens mobilisering, en större ammunitionstillverkning* der skulle kunna ega rum. Det var

emot detta sednare jag uppträdde, emedan en så beskaffad åtgärd vore, såsom jag förut haft äran yttra, stridande mot en i min tanke särdeles vigtig militärisk princip.

Jag yttrade äfven, att jag väl insåg behovet af att härvarande artilleriregemente egde ett mindre laboratorium för sitt eget behof, men att dertill icke erfordrades ett så stort anslag som det ifrågavarande, samt att det icke heller syntes mig dermed vara någon trängande brådskan, enär jag vore öfvertygad — jag talar här som representant och kan ej gifva några garantier — att det till Svea artilleriet för 14 dagar sedan upplåtna med eldstäder försedda laboratoriet, tillhörigt skärgårdsartilleriet, men beläget vid Djurgårdsbrunnsviken inom Svea artilleriets område, finge af artilleriet disponeras ännu i flera år; ty skärgårdsartilleriet har till sitt begagnande ett annat laboratorium, som är beläget inom dess område på galärvarvet.

Detta var orsaken till mitt uppträdande, men icke sifferbeloppet, ty jag skulle gerna velat för min del tillstyrka en mångdubbel summa, om dermed afsetts inrättande af en för arméens behof gemensam ammunitionsverkstad på en central ort inne i landet och sålunda skyddad genom sin belägenhet. Detta är icke fallet här vid Stockholm, som nu är en gränstadsstad, att det ligger i säkerhet; och derfore kan jag icke, i strid mot min nu yttrade öfvertygelse, votera för detta anslag.

Herr Friherre Gripenstedt: Jag trodde verkligen icke, att det skulle behövas lemna någon förklaring af den liknelse eller det yttrande jag citerat, nemligen att en krigsminister löper risken att blifva hängd; — jag trodde, såsom jag säger, att detta talesätt borde fattas till sin betydelse lika väl här, som det visserligen blef det der det fälldes, eller att det är ett figurligt uttryck, som helt enkelt betyder, att en person på den posten riskerar att möta motstånd för hvad han föreslår under fredstid och likaledes då krig inträffar, att klandras för hvad han underlåtit. Och att detta antagande icke är utan sin grund, vågar jag påstå. Ty att så är förhållandet, hvad beträffar krigsstyrelsens förslag under fred, derpå har man exempel för hvarje riksdag. Men hvad det andra vidkommer, får jag påminna de Herrar, som voro med vid 1862 och 1863 års riksdag, då vid slutet af riksdagen, på grund af det då utbrytande Danska kriget, man verkligen ansåg någon fara vara för handen, att vi med eller mot vår vilja kunde komma att indragas deruti, — huru man då icke sparade förebräelse och klander öfver att icke i tid vidtagits åtgärder, som varit behöfliga för att försätta vårt försvarsverk i fullfärdigt skick. Ständerna beviljade då 3,000,000 R:dr till krigsrustningar, och just vid detta tillfälle samt vid de debatter, som då egde rum, brusto ingalunda yttranden, som bevisa sanningen af den sats, som af den Engelske statsmannen framställdes.

Det har äfven varit mig oväntadt, att en värd talare här till venster i denna framställning om den svåra standpunkt, som chefen för krigsstyrelsen intager i antydda fall, velat finna en förnärmelse och med temligen stor styrka åberopat sin rättighet att yttra sin öfvertygelse. Icke

föllo åt det hållet mina ord; och lika visst jag förbehåller denna rätt för mig sjelf, lika visst vill jag lemna den oförkränt åt hvar och en annan.

Men hvad angår det egentliga skäl, som här andragits till stöd för en ändrad åsigt och troligen för beslut af denna Kammare. — eller att från tillförlitlig hand lemnats den upplysning, att ett annat laboratorium får af landtartilieriet disponeras för ändamålet, får jag fästa uppmärksamheten derå, att en motsatt mening framställt af chefen för landttörsvaret, eller att han trodde sig, också från tillförlitlig hand, hafva grund till farhåga, att så *icke* var förhållandet. Och då således ingen garanti finnes, får jag säga, att det förekommer mig äfventyrligt att blottställa oss för ett af alla erkändt behof att tillverka den ammunition, som erfordras.

Följaktligen är icke för mig det uppgifna skälet giltigt, utan tror jag, att Stats-Utskottets första mening, uttalad i dess Betänkande, bör föredragas framför den, som Utskottets ledamöter sedermera här improviserat.

Herr Björck: Den siste värde talaren hade verkligen rätt, då han uttryckte sin förundran deröfver, att någon kunnat taga hans ord så illa som skett. Dessa ord äro så gamla och voro så vanliga under fornda tider, att ingen bör känna sig sårad af dem. De, som förr voro med om förhandlingarne rörande Fjerde Hufvudtiteln, hafva nog erfarenhet utaf, att ord visserligen icke sparades, så fort någon vågade göra en invändning emot anslagsfordringarne i detta fall samt att det då hette, att man ville sätta landet i fara och man ansågs vara minst en landsförrådare. Uttrycket är således blott en gengångare från fornda dagar, och för min del får jag säga, att jag icke vill känna mig stött eller förundrad deröfver.

Men jag tror med skäl, att man bör skilja emellan allmänna fraser, om jag får kalla dem så, och den rena hushållningsfråga, som här behandlas. Här gäller icke frågan, *om* ammunition "erfordras", utan *att* tillverkningen må kunna hållas i gång så, att artilleriets vanliga behof fyllas.

Nu säga somliga, att ammunitionen bör tillverkas på *ett enda* ställe och derifrån spridas öfver landet. Andra åter anse, att på hvarje ställe, der artilleri finnes, bör ett laboratorium vara förenadt med förrådet. Så står frågan.

Härtill kommer — så vidt jag rätt fattade krigsministerns mening — att för ett laboratorium åt det här förlagda artilleriet endast erfordrades anslag till en *mindre* byggnad, men tillägger han: "jag har tagit till det så stort, att äfven under andra förhållanden byggnaden kan komma till användning." *Deri* vill man nu icke gå Krigsministern till mötes. Man har ansett det vara nog för närvarande, om man bereder tillgång till en byggnad, som kan tjena till *artilleriets vanliga* behof. Man säger, att dertill kan saken också vara inskränkt. Och nu har härtill blifvit upplyst, att ett tillräckligt laboratorium *redan finnes* för detta ändamål och *derföre* vill man icke bevilja anslaget.

Här är således icke fråga om Sverige skall hafva ammunition till sina gevär, utan, som jag nyss nämnde, om en ren hushållningsfråga; och då synes mig icke stora ord vara på sin plats.

Hvad åter angår de beskyllningar, som här blifvit framkastade mot Stats-Utskottet, må jag nämna, att Utskottet befann sig i tvekan, huru

Krigsministerns framställning horde förstås. Detta har Krigsministern kunnat inhemta af den person inom Stats-Utskottet, som står honom ganska nära, likasom ock att, då saken företogs till behandling på afdelningen, man fann sig i saknad af nödiga upplysningar. Man fick visserligen några i Utskottets plenum, men de voro ej fullständiga. Nu önskade man icke predisponera allmänna meningen *emot* anslaget. Derföre ville man heldre tillstyrka än afslå, öfvertygad, att man här skulle få de upplysningar, som behöfdes. Dem har också med tillmötesgående beredvillighet Herr Krigsministern lemnat, men vi rå icke för, att vi af dem draga andra slutsatser; att vi rätta oss efter på enskild väg sedermera vunnen upplysning, som vi anse vara af beskaffenhet att inverka på om-dömet och icke efter hvad man *förut* ansåg: att Kongl. Maj:ts Proposition i denna del borde godkännas.

Det hade visserligen varit bättre, om Stats-Utskottet kunnat genast hafva tillgång till dessa upplysningar, men i sådant fall tror jag, att beslutet blifvit ett afslag. Måhända hade Utskottet bort nämna, att Utskottet varit i saknad af närmare upplysningar. Man skulle kanske hafva sagt, att man *väntade* upplysningar. Men emellertid torde hvad jag meddelat vara tillräckligt att vederlägga de beskyllningar, som här blifvit gjorda mot Stats-Utskottet, likasom ock att ådagalägga, hvarföre Utskottet heldre ville i sitt förslag gå Regeringen till mötes än icke göra det.

Herr Blanche: Om jag icke alldeles misstager mig, har en föregående talare här till höger äfven vid en föregående riksdag citerat de ord, som han nyss anförde efter en Engelsk parlamentsledamot, hvilken, såsom den ärade talaren nogsamnt torde veta, tillhörde ett fanatiskt parti; — men vackra visor kan man aldrig få höra för ofta.

Emellertid kan jag omöjligen se, hvilken risk Krigsministern skulle kunna löpa i farans stund, då han så lätt kan urskulda sig med, att han i tid gjort allt hvad han kunnat göra. Om således det sorgliga öde, hvarom den Engelske statsmannen talat, skulle drabba någon, drabbar det majoriteten, som har satt sig *emot* Krigsministerns förslag, och mig med, men jag tröstar mig med, att, om den stunden kommer, jag befinner mig i ett så stort och så aktadt sällskap.

Herr Grefve Posse: I anledning af de anmärkningar, som under debatten rigtats mot Stats-Utskottets ledamöter, har jag begärt ordet för att i korthet bemöta dem. Jag kan då icke annat än uttala mitt ogillande öfver de högstämda strofer, som begagnats af den värde talare, hvilken egentligen framställde dessa anmärkningar; och det af tvänne skäl.

Först och främst derföre, att jag icke anser det vara lämpligt att vid relativt obetydliga och ringa anledningar ockra med stora känslor och vidare derföre, att Stats-Utskottets ledamöters handlings sätt i detta hänseende ofantligt lätt låter förklara sig. Detta visar sig bäst, då man gör en resumé af frågan.

Stats-Utskottet har den uppfattning af Krigsministerns förslag, att arméén saknade utväg för lokal till ammunitionstillverkning. På denna grund och då Utskottet ansåg, att något större etablissemang för sådant ändamål icke borde finnas i Stockholm, men väl ett, som vore tillräck-

ligt för det här förlagda artilleriets vanliga behof samt enär något dylikt icke fanns att tillgå, ville Utskottet dertill anvisa de medel, som äskats.

Nu har af Expeditions-chefen i Sjöförsvars-departementet blifvit upplyst och af Krigsministern icke vederlagdt, att ett sjöartilleriet tillhörigt laboratorium för omkring fjorton dagar sedan blifvit öfverlemnadt till landtartilleriet för att begagnas vid ammunitionstillverkningen.

Då alltså numera blifvit utredt, att behofvet redan *är* fylldt, är ju helt naturligt, att Stats-Utskottet icke längre kan tillstyrka ett anslag, som Utskottet förordat endast derföre, att Utskottet, när beslutet fattades, trodde detsamma vara behöfligt, hvilket det för närvarande *icke* är.

Herr Statsrådet A belin: Då man tyckes hänvisa till ett fortsatt användande af den laboratoribyggnad, som tillhör landtartilleriet, anser jag mig böra fästa uppmärksamheten å hvad som yttras i Statsråds-protokollet (Bil. N:o 3 a pag. 23). Det heter der: "Den laboratoribyggnad, som funnes, vore af trä och endast användbar för ändamålet under den blidare årstiden, i anseende till väggarnes tunnhet samt byggnadens i allmänhet luftiga beskaffenhet och brist på allt slags inrättning för uppvärmning, hvilken sednare af nämnda orsaker skulle vara utan ändamål att söka åstadkomma." Enligt hvad af Generalfälttygmästaren blifvit mig meddeladt, anser han ock, att, om denna byggnad fortfarande skall kunna begagnas, stora reparationer först måste åvägbringas. Då detta sålunda är upplyst och på grund af hvad jag förut yttrat, yrkar jag fortfarande, att ifrågavarande viktiga behof så fort som möjligt må afhjelpas.

Herr Murén: Då jag begärde ordet, var jag i fullkomlig ovisshet om, huru det var möjligt, att denna anslagsfråga blifvit sedd på ett sätt i Stats-Utskottet och på ett motsatt af Stats-Utskottets ledamöter här. Sedan har af Utskottets ordförande det meddelande lemnats, att han och troligen äfven Utskottets öfrige ledamöter först i Kammaren erhållit den upplysningen att ett laboratorium redan funnes att tillgå, hvarom de förut varit i okunnighet. Detta låter för mig temligen besynnerligt. Jag skulle tro, att, om verkligen ett sådant laboratorium funnits som man nu säger finnas, hade det väl icke bort vara Stats-Utskottet obekant. Jag tror fastheldre, att Stats-Utskottet i detta fall visat ett sådant förtroende till Kongl. Maj:ts Proposition, att Utskottet tagit för godt hvad der uppgifvits; och således skall det väl finnas någon grundad anledning, hvarföre misstroendet nu först yppat sig, men den anledningen — det må jag bekänna — har icke för mig blifvit tillräckligt klar af debatten. Stats-Utskottets ordförande säger, att ett sådant laboratorium finnes, men deremot har Krigsministern åberopat sig på den Kongl. Propositionen samt uppå hvad der nämnes om samma laboratorium; och han förklarar, att det *icke* är ändamålsenligt samt att det icke kan användas för ändamålet; — och *detta* har icke kunnat vara obekant för Stats-Utskottet. Icke heller har jag hört här uppgifvas, att laboratoriet skulle vara af annan beskaffenhet.

Således tror jag, att frågan är temligen dunkel och för min del kan jag ej inse, hvarföre nu skulle afslås hvad Kongl. Maj:t äskat och Stats-

Utskottet redan tillstyrkt. Hvad mig beträffar måste jag därför anhålla om bifall till Stats-Utskottets förslag.

En representant har förklarat denna fråga vara en hushållningsangelägenhet. Men så är det ju med alla anslag vare sig till armén eller till andra ändamål, hvilka kräva penningar.

Man säger, att Carlsborg är en lämpligare plats för en ammunitionsverkstad. Ja, här kommer åter denna fråga om centralförsvaret, som vi nu i många herrans år hört talas om, men som ännu icke blifvit utredd. Särskildt i förevarande afseende tror jag näppeligen, att någon på allvar skulle vilja vid första tillfälle af ett anfall eller hot dertill öfvergifva allt och lemna Stockholm i sticket. Så ungefärligen uttryckte sig dock en talare här, då han yttrade, att, i händelse af krig, Stockholm antagligen komme att anfallas först och att det icke kunde försvaras. Af denna premis kom han till den slutsatsen, att "derföre borde icke heller något ammunitionsförråd finnas vid hufvudstaden". Men skall man och är man beredd att förlora alla de andra stora etablissementer, som redan finnas här, då kan man äfven uppoffra 22,000 R:dr för ett laboratorium för tillverkning af ammunition, så mycket heldre som just genom befintligheten af denna artikel kan hända, att försvaret blir förstärkt och mera möjligt, än om alla förråden förläggas inne i landet. Jag tror visserligen, att *derjemte* är nödvändigt att etablera på någon central ort i landet en ammunitionsverkstad för en större tillverkning, men *dertill* är ju icke denna byggnad afsedd.

Vi veta, att tillgång till större summor än den, som nu är i fråga, kunnat beredas, då behovet varit oafvisligt. Och att uppskjuta med anskaffande af ammunition, men använda stora belopp till gevär, är efter mitt förmenande icke logiskt riktigt. Tillverkningen af båda bör väl ställas i samband med hvarandra; — och något annat är ju icke fråga om.

Skall man nu med sådan tillit fästa sig vid den uppgift, som på enskild väg blifvit lemnad här, att man rent af misstror hvad Krigsministern och Kongl. Maj:t äskat samt derför afslår anslaget? Jag tror det icke. Enligt min öfvertygelse finnas dertill alldeles inga skäl och jag förnyar mitt yrkande om bifall.

Herr Bergström: Om jag varit ledamot af Stats-Utskottet, så skulle jag, vid behandlingen af ifrågavarande Kongl. Proposition, först sökt förskaffa mig alla de upplysningar, som stått att erhålla rörande behöfligheten eller obehöfligheten af det begärda anslaget. Derefter skulle jag, om jag icke sålunda blifvit öfvertygad, att anslaget nödvändigt erfordrades, hafva röstat för afslag å Kongl. Propositionen i förevarande del. Stats-Utskottet har emellertid, enligt hvad en dess ledamot tillkännagifvit, gått en annan väg. Oansedt nemligen Utskottet tviflade på behovet att bevilja anslaget, har Utskottet i ärendets outredda skick tillstyrkt bifall under förväntan, att Utskottet, då frågan till afgörande förkom hos Kamrarna, skulle få närmare upplysningar. För min del håller jag före, att ett afstyrkande mera varit egnadt att framkalla den utredning, som tarfvades och som, derom är jag förvissad, skulle åstadkommit i rikare och fullare mått, än nu blifvit förhållandet. Enligt mitt förmenande

ménande har Stats-Utskottet under ärendets fortsatta behandling i Kam-maren ådagalagt ett sådant vankelmod, en sådan ostadighet, ja jag vågar säga ett sådant lättsinne, att jag i det skick, hvori frågan för närvarande befinner sig, icke tilltror mig att framställa yrkande om bifall till eller afslag å Regeringens anslagsfordran: utan anhåller jag, att ärendet måtte för vidare utredning varda till Stats-Utskottet återförvisadt. Frågan gäller att förstärka medlen för fosterlandets försvar och är således alltför vigtig att affärdas med poetiska boumots, huru väl sagda de än må vara.

Flere af Kammarens ledamöter hördes häri instämma.

Herr Carl Ifvarsson: Då jag icke deltagit i handläggningen af detta ärende inom den afdelning af Stats-Utskottet, som i första hand sökt utreda frågan, hade jag icke tänkt yttra mig vid densammas hand-läggning i Kam-maren. Jag vill dock, då Stats-Utskottet för frågans be-handling synes hafva kommit i en kinkig ställning, meddela, att jag icke helt och hållet obetingadt varit af Stats-Utskottets tanke, men jag an-såg dock frågan icke så klar, att jag vågade bestämdt motsätta mig be-viljandet af det begärda anslaget. De upplysningar, som här i Kam-maren blifvit lemnade, trovärdiga eller icke, anser jag dock vara af den be-skaffenhet, att jag för min del förenar mig med dem, som yrka afslag å Utskottets Utlåtande. Man har sagt, att Stats-Utskottet bort hafva sam-lat flera upplysningar i frågan, än det gjort. Detta hade kunnat ske, om det varit en *lagfråga*, men om Stats-Utskottet skulle uppfylla an-språken, att, så som fordrats, utreda alla de frågor om anslag, hvilka hos Utskottet förekomma, skulle det behöfva använda sin största tid med att resa land och rike omkring för erhållande af de upplysningar, som icke på annat sätt kunna insamlas. Jag tror icke, att man kan fordra detta. Utskottet kan endast grunda sitt utlåtande i en fråga på de hand-lingar, som finnas att tillgå; och då icke någon anledning fanns att miss-tro, det de upplysningar, som af regeringshandlingarne i frågan inhem-tades, icke skulle vara riktiga, bör det icke kunna förundra någon, att den ifrågavarande framställningen vunnit Stats-Utskottets bifall, så vidt man nemligen icke anser, att Utskottets ledamöter äro otillgängliga för skäl. Då emellertid detta icke är fallet, och de skäl för afslag å Utskottets Utlåtande, som här af en Stockholmsrepresentant blifvit framlagda, enligt min åsigt äro tillräckligt talande, får jag med honom förena mig i yr-kande af afslag å Betänkandet.

Herr Jan Andersson: Ett gammalt ordspråk säger: "Far skjutsar och får stryk, men han tål också vid det." Detta ordspråk kan väl tillämpas på Stats-Utskottets ledamöter och synnerligast på dem, som till-höra den alls icke afundsvärda Första Utgiftsafdelningen.

Vidkommande denna fråga, ber jag likväl att få nämna, att såväl jag som de öfrige ledamöterna af Andra Kam-maren, hvilka deltog i Ut-skottets öfverläggning, ansågo att, i anseende till de svåra tiderna, man helst borde undvika alla dryga utgifter i och för nybyggnader för Statens räkning. Första Kam-marens ledamöter i Utskottet, af hvilka flera äro

eller varit högre officerare, uppgåfvo dock, under påstående att om saken ega fullkomlig kännedom, att det skärgårdsartilleriets laboratorihus, som nu begagnades, vore för ändamålet högst olämpligt, då det under den kallare årstiden, i brist på eldstäder, vore obrukbart, samt att det dessutom vore mera fördelaktigt, om flera sådana mindre etablissementer funnos på flera ställen att tillgå, i fall en fiende skulle bemäktiga sig en sådan byggnad. Af dessa föreställningar läto vi oss öfvertygas om behovet af det äskade anslaget, men jag får numera bekänna, att, efter de upplysningar, som i frågan vunnits, jag är tvehågsen hvilket beslut vore det fördelaktigaste, hvadan jag för min del och på det att Utskottets ledamöter icke måtte drabbas af skulden för hvad i denna fråga åtgöres, öfverlemnar densamma bepröfvande åt Kammarens egna, upplysta omdöme.

Herr Grefve Posse: Flera af de anfall, som mot Stats-Utskottet rigtats i denna fråga, äro af den betänkliga art, att jag icke anser mig böra bemöta dem, och jag tror mig dermed efterkomma Kammarens enstämmiga önskan. *I sjelfva saken* anser jag den uppfattning af frågan, som visat sig vara rådande, grunda sig på ett missförstånd af faktiska förhållanden. Man talar om *ett* laboratorium och tager icke i betraktande, att Kongl. Maj:t i sin Proposition nämner *tre* laboratorier. Kongl. Maj:t säger först, att "den laboratoriibyggnad, som fanns, var af trä och endast användbar för arbete under den blidare årstiden", sålunda oduglig. Vidare omtalas i Kongl. Maj:ts Proposition den laboratoriibyggnad, som artilleriet från år 1864 till medlet af sistlidet år haft sig upplåten; och slutligen föreslår Kongl. Maj:t uppförandet af en ny laboratoriibyggnad för artilleriets behof och begär af Riksdagen anslag till denna byggnad.

Denna anslagsfråga blef af Utgiftsafdelningen inom Utskottet företagen till behandling och tillstyrkt i slutet af Januari eller under de första dagarne af Februari månad, således två å tre veckor innan artilleriet åter erhöll rätt att disponera skärgårdsartilleriets laboratorium. Hvar och en här torde hafva sig bekant, att, då ett förut inom en afdelning beredt ärende i Utskottets plenum förekommer, någon diskussion i frågan icke uppstår, såvidt icke särskildt anledning framkallar den. I detta fall fanns icke någon anledning för Stats-Utskottet in pleno att, närmare än förut skett, undersöka frågan. Det är således Stats-Utskottets afdelnings arbete, man bör fästa sig vid. Detta arbete skedde dock två å tre veckor tidigare än laboratoriet blef för artilleriets behof återlemnadt. Att nu förebrå Stats-Utskottets afdelning därför, att denna icke hade sig bekant ett förhållande, som först två å tre veckor efteråt inträffat, torde väl icke vara med billighet öfverensstämmande. De upplysningar, som nu vunnits, hade man ju icke då *kunnat* erhålla. Expeditionschefen inom Sjöförsvars-departementets kommando-expedition är min sagesman i afseende å tiden, då artilleriet åter erhöll rätt att disponera skärgårdsartilleriets laboratorium, och denna uppgift har icke blifvit bestridd eller vederlagd.

Herr Statsrådet Friherre af Ugglas: Jag anhåller att, innan denna fråga till afgörande företages, få fästa Kammarens uppmärksamhet på några förhållanden, som visserligen af den siste talaren blifvit antydda,

men som uti det Statsråds-protokoll öfver ifrågavarande ärende, hvilket finnes Kongl. Maj:ts nådiga Proposition bilagdt, återfinnas närmare utvecklade.

Här har blifvit sagdt, att den ifrågavarande laboratoriibyggnaden skulle vara från skärgårdsartilleriet återlemnad till landtartilleriet. Kongl. Maj:ts nådiga Proposition gifver vid handen, huru med denna byggnad förhåller sig. År 1864 öfverlemnades nenligeu densamma af Kongl. Maj:ts Flotta till begagnande vid då anbefalld större ammunitionstillverkning.

Landtartilleriet har etter denna tid fått begagna nämnda laboratorium för tillverkning af ammunition intill medlet af sistlidet år, då byggnaden i och för flottans behof återfordrades. Under diskussionen har uppgifvits, att denna byggnad numera åter blifvit upplåten åt landtartilleriet; men äfven om så är fallet, frågar jag: med hvilken trygghet i besittningsrätten innehar landtartilleriet denna byggnad eller på huru lång tid innehafves densamma? Kan icke åter inträffa, likasom under sistlidet års sommar, att skärgårdsartilleriet för sitt eget behof återfordrar sin byggnad?

Men äfven om denna byggnad vid alla tillfällen vore för landtartilleriet tillgänglig, frågar jag, om man kan anse densamma för det afsedda behofvet ändamålsenlig. Uti Kongl. Maj:ts nådiga Proposition är uppgifvet, hvad icke heller någon sökt vederlägga, att byggnaden är af den dåliga beskaffenhet, att icke något arbete under den kallare årstiden deri kan företagas, samt att den är i saknad af smältugn och öfriga för ammunitionstillverkning erforderliga apparater. Kan väl en sådan byggnad vara för ändamålet lämplig? Jag får i detta afseende ånyo fästa uppmärksamhet på den upplysning derom, som i Statsråds-protokollet finnes anford, och som förut här blifvit uppläst: "den laboratoriibyggnad, som finnes, är af trä och endast användbar för sitt ändamål under den blidare årstiden." Jag hemställer till hvar och en, huruvida, äfven om denna byggnad finnes tillgänglig, Riksdagen dock bör besvara Kongl. Maj:ts Proposition i ämnet genom att hänvisa till en byggnad, som icke är för ändamålet lämplig?

Herr Gumælius: Jag tror man saklöst skulle kunna lemna Stats-Utskottets förfarande i denna fråga å sido, och att man icke således borde begagna sig af tillfället för att anfalla detta Utskott. Det kan visserligen icke nekas, att en stor fördel ligger deri att få en sak så belyst som möjligt, men man får här åtnöja sig med de upplysningar, som varit att tillgå, och med ledning af dessa söka komma till det möjligast fördelaktiga resultat. Det är dock åtskilligt i denna fråga, som synes mig ännu tarvfa utredning. Den föregående talaren har gifvit tillkänna, att artilleriet icke med säkerhet kan påräkna att när som helst få begagna det skärgårdsartilleriet tillhöriga laboratoriet, men äfven om artilleriet hade rättighet att vid infallande behof fritt disponera detta laboratorium, är detsamma dock af den bristfälliga och ofullständiga beskaffenhet, att det endast i nödfall torde ersätta någon del af behofvet. Jag tror, att Regeringen genom den framlagda Propositionen velat fylla ett behof, som icke tål uppskof. Föregående talare hafva visserligen ansett, att man borde kunna "jenka sig fram" med de resurser, man för närvarande eger,

men jag ber att få hemställa, huruvida det är klokt att så ställa sig, att man i det ögonblick, då denna rörelse behöfver utvidgas och hvilket ögonblick icke någon kan förutse, är alldeles oberedd och utan möjlighet att kunna förskaffa sig försvarsmedel. Jag erkänner alltför gerna riktigheten i den sparsamhetsprincip, som man framkastat såsom ett skäl för att afslå det ifrågavarande begärda anslaget; jag erkänner villigt nödvändigheten af att hushålla med Statens medel, men man bör dock icke drifva denna princip derhän, att man nekar att bevilja anslag till de nödvändigaste behof. Jag har visserligen, af hvad som här blifvit i ämnet taladt, icke kunnat komma till någon fast insigt derom, huruvida detta anslag är nödvändigt eller icke, men till följd af den vigt, Krigsministern synes fästa vid anslaget och den farhåga, jag hyser, att i nödens stund stå oberedd, anser jag mig dock böra yrka bifall till Stats-Utskottets Betänkande och Kongl. Maj:ts Proposition.

Herr Friherre Alströmer: Enligt mitt förmenande är denna fråga, ehuru i och för sig af vigt, mindre betydande med hänsyn till det anslagsbelopp den angår. Deremot kan jag icke lemna alldeles obemärkt det exemplösa och egendomliga förhållande, att ett anslag, som af Stats-Utskottet blifvit enhälligt tillstyrkt, sedermera vid behandling i Kammaren, innan någon synnerlig diskussion föregått, frånträds af Stats-Utskottets egna ledamöter endast derföre att en ledamot inom Kammaren lemnat en upplysning, som på frågan har inverkan. Orsaken härtill synes, efter hvad af den förste talarens tillkännagifvande framgår, hafva varit den, att den ifrågasatta verkstaden för ammunitionstillverkning vore obehöflig, enär en annan blifvit för ändamålet upplåten. Jag medgifver visserligen, att, då detta förhållande ej var känt för Stats-Utskottets ledamöter, de deraf haft anledning till tveksamhet; men icke borde de väl vara tveksamma derutinnan att frågan behöfver ytterligare utredning, ty man får väl ej fästa sig vid att en verkstad finnes, då denna ej kan begagnas mer än en tid på året och icke ens då är fullt motsvarande sitt ändamål. Under sådana förhållanden synes mig frågan gestalta sig så, huruvida den verkstad, som finnes, verkligen kan för ändamålet begagnas, men då detta blifvit motsagdt af tvänne Stats-Rådets ledamöter, förekommer mig ärendet så outredt, att Kammaren ej nu kan fatta beslut, hvadan jag finner mig föranlåten instämma i Herr Bergströms yrkande om återremiss.

Herr Friherre Liljencreantz: Jag instämmer med en föregående talare deri, att Kammarens beslut bör bestämmas icke af poetiska bon-mots utan endast af faktiska upplysningar. Jag anhåller äfven att få till Herr Chefen för Landtförsvars-departementet framställa den frågan, huruvida de uppgifter, som här lemnats, äro fullt rigtiga och med verkligheten öfverensstämmande. Jag ber då först att få fråga, om den laboratorii-byggnad, som tillhör artilleriet, är, enligt hvad i Statsråds-protokollet nämnes, af sådan beskaffenhet, att den icke kan mera än under den blidare årstiden begagnas. Vidare tager jag mig friheten begära ett svar på den frågan, huruvida i närheten af denna byggnad äfven finnes ett annat laboratorium, tillhörigt skårgårdsartilleriet och sådant att det kan äfven

under den kallare årstiden begagnas till ammunitionstillverkning. Om så är förhållandet, kan jag icke inse behovet af någon ärendets vidare utredning. Hvad det angår, att en annan ärad Statsrådsledamot sagt, att man icke kunde undvara den laboratoribygnad, hvartill nu anslag är äskadt, derföre att landtartilleriet endast tillfälligtvis skulle vara i åtnjutande af skärgårdsartilleriets laboratorium, så torde detta skäl för anslaget förfalla, om, såsom jag tror, skärgårdsartilleriet har, utom den som nu af landtartilleriet användes, äfven en annan laboratoribygnad på Skepps- eller Kastellholmen. För öfrigt, då icke skärgårdsartilleriet är en själfständig korporation, som kan återbegära byggnaden när den behagar, utan Kongl. Maj:t är den, som i sista hand pröfvar, huruvida ett sådant anspråk är befogadt, förfaller äfven af den anledningen det skäl för det äskade anslaget, som af den nyss åberopade aktade talaren anförts. Jag förmodar också att, med den öfverensstämmelse man sagt mig vara rådande inom konseljen, Chefen för Sjöförvars-departementet skall med nöje afstå åt Chefen för Landtförvars-departementet en byggnad, som skärgårdsartilleriet ej nödvändigt behöfver, men som kan vara till gagn för landtartilleriet.

På grund af hvad jag nu anført får jag erkänna, att jag anser en återremiss af Utlåtandet behöflig, så vida icke de upplysningar, hvilka jag utbedt mig, här kunna lemmas. Men för den händelse Herr Statsrådet skulle finna sig i tillfälle att på stället meddela dessa upplysningar, tror jag att Kammaren nu kan i frågan fatta beslut, hvilket jag önskar måtte blifva ett afslag å Stats-Utskottets Utlåtande.

Herr Statsrådet Abelin: Jag tillstår att under den korta tid jag varit Chef för Landtförvars-departementet och med de trägna göromål, af hvilka jag derunder varit upptagen, jag icke varit i tillfälle taga personlig kännedom om ifrågavarande byggnader. Icke heller är det mig bekant, huruvida det till artilleriet nu upplätta laboratoriet för längre eller kortare tid kan blifva för ändamålet disponibelt. Då nu emellertid jag gerna önskar för egen del inhemta närmare kännedom om hithörande förhållanden, hvilka jag äfven ville se på det närmaste belysta, och man yrkat återremiss af Utlåtandet, vill jag i samma yrkande instämma.

Herr Sjöberg: Redan innan Herr Statsrådet och Chefen för Landtförvars-departementet sednast yttrade sig rörande nu förevarande punkt, var det min afsigt att begära återremiss, för hvilken jag anser alla möjliga skäl tala. Genom de anföranden, som här å ena och andra sidan afgifvits för att belysa frågan, har man, i min tanke, icke kommit till någon tillfredsställande utredning af ämnet. Under sådana förhållanden, och då Herr Krigsministern sjelf instämt i yrkandet om återremiss, hoppas jag, att till och med Stats-Utskottets egna ledamöter, hvilka, då frågan behandlades uti Utskottet, ansett henne så klar, att de kunnat tillstyrka bifall till Kongl. Maj:ts Proposition, men sedan, en efter annan, frånträdt denna mening, må kunna biträda yrkandet om återremiss, på det att frågan måtte få en, efter mitt förmenande, ganska välbehöflig belysning. Jag instämmer derföre med de Herrar, som yrkat återremiss af Utlåtandet i denna del, och hoppas, att de, som förordat bifall till punkten, må, till

förekommande af alltför stor meningssplittring, förena sig med dem, som önska återremiss.

Med Herr Sjöberg instämde många af Kammarens ledamöter.

Herr Key: Då äfven jag såsom medlem af Stats-Utskottet deltagit i detta så mycket klandrade beslut, och då en talare "bredt temligen tjockt på" åt Utskottet med beskyllning för ostadighet, vankelmod och lätt sinnighet m. m., tycks det icke vara utan all rätt jag bemöter detta klander, om ock en eller annan klumpighet från det hållet kan ursäktas med att man icke har rätt att vänta af björnen, att han skall vara dansör.

Jag ber att till en början få förklara och i Herrarnes hägkomst återkalla, huru det i verkligheten går till i detta Stats-Utskott, dit en så stor massa ärenden hänvisas. De särskilda afdelningarne arbeta, såsom bekant, hvar och en för sig, hvilket gör, att den ena afdelningen hufvudsakligen måste lita på den andra. Man kan således icke begära, då Riksdagen skall slutas på den korta tiden af fyra månader, att Stats-Utskottet skall medhinna att minutiöst nagelfara hvarje Betänkande, som passerar desamma. — Se vi särskildt på den fråga, som nu är föremål för diskussion, finna vi dessutom, att de upplysningar och meddelanden rörande laboratorii-byggnaden, som i dag här blifvit offentliggjorda och som helt och hållet förändrat frågans beskaffenhet, icke voro tillgängliga då denna afgjordes i Stats-Utskottets plenum, än mindre då den förevar på afdelningen. Jag tror således, att Stats-Utskottet med lugnt samvete kan bära det klander, hvarmed det i förevarande ämne öfverhopas. Här har nemligen blifvit upplyst, och önskligt hade varit att detta kunnat ske redan i Utskottet, att sjöartilleriet eger tvänne särskilda laboratorii-byggnader, af hvilka den ena blifvit till landtartilleriet upplåten, och är belägen på en det sednare tillhörig tomt, enligt hvad förut, såsom jag tror, blifvit nämnt; den andra lär ligga på galärvarfvet. Efter Expeditionschefens för Sjöförsvars-departementet härom afgifna förklaring kan jag icke se någon fara, att artilleriet i detta afseende skulle blifva husvill under årets lopp; men om det också ännu en gång skulle uppsägas från det laboratorium, det nu begagnar, så hafva vi ju årliga riksdagar — och om vi få lefva, kunna vi nästa år besluta bygga. Jag yrkar afslag.

Herr Friherre Gripenstedt: Jag vill blott tillkännagifva, att, då jag nu hör de flesta i stället för bifall önska återremiss, äfven jag öfvergår till denna mening och instämmer i densamma. Endast ett ord i förbigående ber jag att få tillägga, nemligen att denna återremiss torde vara så mycket nödvändigare som, huru det än må förhålla sig med de ifrågasvarande laboratorii-byggnadernas beskaffenhet, en svår betänklighet återstår emot att nu besluta ett afslag. Om nemligen dessa båda artillerier skola förenas om samma byggnad — äfven om denna vore duglig — skulle så lätt mellan dem en kollision kunna uppkomma just vid de tillfällen, då behovet af ammunition är som störst och i följd deraf äfven behovet af laboratorii-byggnaden. Det är gifvet, att, om farhåga för fredsbrott förefinnes, och följaktligen hvar och en blir skyldig att, så hastigt som möjligt, sätta sin korps i försvarsskick, den som eger byggnaden säger till den andre, att han icke kan undvara den längre, utan behöfver den för

egen räkning, och att således den som blifvit inlyst i laboratoriet, just då han som bäst behöfver detsamma, derifrån utvisas. Denna betänklighet synes mig vara stor nog, och då dertill här är fråga om en så liten summa, som en privatman ofta använder till ett uthus, samt då det gäller någonting så viktigt i fråga om vårt försvarsverk, som att alltid kunna ega nödig ammunition, torde skäl nog förefinnas för Betänkandets återförvisande till Utskottet.

Herr vice Talmannen Mannerskantz: Äfven jag har begärt ordet för att tillkännagifva, det jag afstår från bifall till Utskottets Betänkande och önskar dess återremiss. Jag kan dock icke undgå att i förbigående fästa hvars och ens uppmärksamhet på några förhållanden, som, då de i den Kongl. Propositionen äro omnämnda, måste anses hafva kommit till Stats-Utskottets kännedom och bort utgöra föremål för dess pröfning. I det protokoll, som åtföljer den nädiga Propositionen, är nemligen sagdt i tydliga ordalag, att det fanns både ett odugligt laboratorium, som tillhörde Svea artilleri, och ett annat laboratorium i brukbart skick, som tillhörde skärgårdsartilleriet, men som under några år fått begagnas af landtartilleriet; men att detta sedermera blifvit återfordradt och till skärgårdsartilleriet återlemnadt, samt slutligen att det nu blifvit ifrågasatt, att landtartilleriet skulle återfå detsamma; men Kongl. Maj:ts Proposition nämner äfven, att denna sednare laboratoriibyggnad, som artilleriet har egt till sin disposition och möjligen kan för någon tid åter få disponera, icke kan för det åsyftade ändamålet användas, emedan den dels är för liten och dels saknar den inredning, som är erforderlig. Af alla dessa omständigheter kan jag icke finna annat än att Stats-Utskottets medlemmar redan af den Kongl. Propositionens innehåll bort inhemta hvad de uppgifvit sig först här hafva fått veta, men har dock, såsom sagdt, ingenting emot att detta Betänkande må till Stats-Utskottet återförvisas, för att frågan der måtte få den närmare utredning, som, efter allt hvad här förekommit, tyckes vara rätt väl behöfzig.

Herr Hedlund: Jag skulle icke hafva någonting emot att i denna fråga vädja från en mindre upplyst påfve till en som bör blifva bättre underrättad. Men då nu Stats-Utskottets egna ledamöter icke uttryckt något behof af närmare upplysningar, kan jag icke annat än vidblifva den mening, jag förut uttalat.

Jag undrar ej öfver, att då ämnet varit af så eldfängd natur som krut och granater, diskussionen blifvit något hetsigare än våra vanliga strider, hvilkas karakter af en gammal riksdagstalar vid förra riksdagen blifvit riktigt betecknad med ordet kärleksgnabb. Jag slutar med den erinran, att om klumpigheten ej kan tillräknas björnen, är den ett fel hos dansmästaren.

Herr Ola Jönsson: Jag skulle icke hafva begärt ordet, om jag icke här hört yrkanden framställas om återremiss. Jag tror nemligen icke, att Stats-Utskottet under den korta tid, som nu återstår till riksdagens slut, kan medhinna att insamla alla de upplysningar, som för ett riktigt utredande af ärendet äro behöfziga. Hvad sjelfva frågan beträffar, har jag

ej kunnat komma fullt på det klara med densamma, då jag ej studerat hithörande ämnen; men då män af facket här försäkrat, att anslaget icke är behöfligt, kan jag ej finna skäl för detsamma beviljande, utan ber att få yrka afslag på Utskottets Betänkande.

Herr John Ericson: Då diskussionen råkat in på villovägar, vill jag försöka återföra densamma till sin rätta ståndpunkt och till sina rätta dimensioner.

Regeringen har här begärt en summa af 22,800 R:dr för uppförande af en ny laboratorii-byggnad för ammunitionstillverkning i händelse af arméens mobilisering. Det är nemligen för mig klart, att nämnda laboratorii-byggnad icke är föreslagen ensamt för Svea artilleriregementes räkning, utan hufvudsakligast är afsedd för en större tillverkning af ammunition i händelse af krig och deraf följande armémobilisering och ber jag få i detta hänseende hänvisa till det Kongl. Propositionen N:o 1 åtföljande Statsråds-protokoll, bil. N:o 3 a. pag. 24, der det heter att byggnaden afses "icke blott för de vid ammunitionsförrådet vanligen förekommande arbeten, utan ock för en, i händelse af arméens mobilisering, ifrågakommande större ammunitionstillverkning". Jag har förut tillkännagifvit min mening, att icke Stockholm är rätta platsen för en sådan större ammunitionswerkstad, hvilken bör ega ett centralt och så mycket som möjligt skyddadt läge, utan att Carlsborg dertill vore lämpligare. Och då en talare deremot invändt, att, om fienden tagit öfriga dyrbara byggnader i Stockholm, han äfven kunde taga denna, ber jag att härvid få anmärka, att, om öfriga etablissementer i Stockholm äro eröfrade, så är det så mycket nödvändigare att hafva ammunitionswerkstäderna i behåll för att derifrån få medel i händerna att återtaga det förlorade.

Fästa vi oss särskildt vid nu ifrågavarande anslagsbelopp, tror jag ingen kan med fog påstå, att detsamma är för högt tilltaget; man bör tvärtom tacksamt och villigt erkänna Regeringens moderation i anslagsväg vid denna riksdag, särskildt hvad angår Fjerde Hufvudtiteln.

Då nu Första Kammaren redan fattat sitt beslut i frågan, torde en återremiss ingenting kunna uträtta. Saken synes mig för öfrigt vara tillräckligt utredd, och jag kan icke se några olägenheter af, att man ett eller annat år uppskjuter med byggandet af laboratoriet. Jag yrkar fortfarande afslag å Utskottets Betänkande.

Herr Key: Jag skall vara ytterst kort, och utber mig på grund häraf Kammarens benägna öfverseende då jag upptager dess tid med bemötande af ett uttryck, som en mellankommande talare nyss funnit för godt att fälla med auledning af ett mitt föregående yttrande, som icke gällde honom. Jag anhåller nemligen blott att få instämma till alla delar med den värde talaren, så mycket heldre som jag ingalunda vill bestrida honom hans företräde i bedömande af egenskaperna såsom solodansör.

Herr Statsrådet Abelin: Jag ber endast att få fästa den näst siste talarens uppmärksamhet derpå, att detta ammunitionsförråd med tillhörande laboratorium icke blott äro afsedda för arméens mobilisering. Det borde nemligen icke vara den ärade talaren obekant, att vid hvarje ar-

tilleri försöksskjutningar och målskjutningar ofta förekomma, hvarvid naturligtvis en större qvantitet ammunition är behöflig. Jag har jemväl förut sökt förklara, att om denna ammunition skulle från en enda punkt i landet transporteras i och för det dagliga behofvet till respektive artilleriregementen, skulle kostnaden därför mom kort uppgå till vida mer, än det anslag, hvarom här är fråga.

Herr Gumælius: Jag har förut varit besluten att biträda yrkandet om bifall, men förenar mig nu med dem som yrka återremiss. Jag gör detta så mycket heldre som jag hoppas och tror att frågan i Utskottet kommer att få den belysning och utredning att Kammaren sedan med full klarhet kan fatta sitt beslut. Hvad en talare påstått, att en återremiss ingenting skulle kunna uträtta, då Första Kammaren redan beslutat i ämnet, så är visserligen sannt, att Utskottet i afseende derpå icke kan göra annat än inberätta om återremissen. Emellertid kan det uträtta så mycket, att sedan frågan i och för bättre upplysningars vinnande återförvisats till Utskottet och derifrån, närmare belyst, hit återkommit, denna Kammarer kan fatta ett sjelfständigt beslut. Beträffande slutligen en talares yttrande, att vidare upplysningar i frågan icke vore för Stats-Utskottets ledanöter behöfliga, tillåter jag mig anmärka, att dessa upplysningar i i främsta rummet äro ämnade att upplysa icke Stats-Utskottet utan Kammaren. Jag yrkar Utlåtandets återremiss till Utskottet i det syfte jag nys angifvit.

Öfverläggningen förklarades slutad. Herr Talmannen anförde, huru som derunder dels yrkats bifall till Utskottets hemställan, hvilket yrkande likväl sedermera under diskussionens fortgång blifvit frånträdt, dels yrkanden framställes om såväl punktens återförvisande till Utskottet som afslag å densamma. Den härefter framställda propositionen på bifall till Utskottets förslag besvarades med nej; men propositionerna på återremiss och på afslag med blandade ja och nej; och då af sistnämnda tvänne propositioner Herr Talmannen förklarade sig anse den på återremiss besvarad med öfvervägande ja, blef votering begärd; i anledning hvaraf och efter fattadt beslut att kontrapositionen borde lyda å afslag nu uppsattes, justerades och anslogs en voteringsproposition, så lydande:

Den, som vill att mom. a) i 12 punkten af Stats-Utskottets Utlåtande N:o 28 till Utskottet återförvisas.

röstar ja;

Den det ej vill,

röstar nej;

Vinner nej, är Utskottets hemställan i berörda moment afslagen.

Omröstningen utföll med 74 *ja* emot 88 *nej*; och hade Kammaren alltså afslagit Utskottets hemställan i 12:te punktens första moment.

Mom. b.

Bifölls.

Punkten 13.

Ordet begärdes af

Herr Sjöberg: Då litt. d) af denna punkt innehåller en hemställan, "att Kongl. Maj:ts nådiga förslag, det de för år 1869 till befästningsarbeten beviljade medel skulle utan fördelning ställas till Kongl. Maj:ts disposition, icke må vinna Riksdagens bifall", så hemställer jag till Kammaren och Herr Talmaunen, om det icke vore lämpligt, att denna littera föredroges före litt. a), b) och c), uti hvilka Utskottet hemställer dels om beviljande och dels om afslag af de utaf Kongl. Maj:t för de uppgifna fortifikationsbehofven förslagsvis beräknade belopp. Det synes nemligen vara uppenbart, att sedan Kammaren möjligen bifallit Utskottets framställningar under litt. a), b) och c), skulle följden blifva, att litt. d) måste läggas till handlingarne, om nemligen frågorna toges i den af Utskottet uppställda ordningen. Af den Kongl. Propositionen synes det visserligen, som Kongl. Maj:t skulle hafva äskat en rund summa, men af Krigsministerns yttrande derom till Stats-Rådets protokoll är det klart, att Kongl. Maj:t afsett, att denna summa skulle ställas till Hans disposition i öfverensstämmelse med den af Herr Krigsministern gjorda beräkningen. Det är på denna grund, som jag, i afseende på ordningen mellan frågorna, vill föreslå att litt. d) föredrages först, och derefter de öfriga i denna punkt gjorda hemställanden.

Sedan denna fråga blifvit afgjord, anhåller jag att få ordet ännu en gång för att yttra mig rörande denna del af Utskottets Utlåtande.

Herr Björck: Ehuru frågan kan synas vara af mindre vikt, så kan dock ingen bestrida nyttan i allmänhet af att uppställa propositionerna uti en viss ändamålsenlig ordning, hvarigenom beslutens fattande kan i någon mån underlättas. Men nu befarar jag, att den af Herr Sjöberg föreslagna ordningen icke alls är ändamålsenlig, ty jag kan icke fatta, att man skall kunna besluta om huru ett anslag skall få disponeras, förrän man har bestämt att och till huru stort belopp det skall utgå. Nu har Utskottet uti litt. a) föreslagit beviljande af ett extra anslag på 66,000 R:dr och uti litt. b) ett på 87,400 R:dr, men uti c) deremot afstyrkt de öfriga under ifrågavarande rubrik äskade anslagen; om nu de båda första anslagen skulle beviljas af Riksdagen och det sednare, enligt Utskottets förslag, afslås, så är det ju klart att man först sedan kan sätta i fråga huruvida de båda beviljade anslagen skola ställas till Kongl. Maj:ts disposition utan skarp begränsning mellan hvardera; detta är ju det vanliga sättet att gå till väga, såsom behandlingen af Tredje Hufvudtiteln visar. Sjelfva principen är ock en fråga för sig och betraktas som sådan äfven i andra länder, der den af Regeringarne tages i anspråk i än vidsträcktare mån. Deremot blir det ganska kinkigt att bestämma om sjelfva anslagen, i fall man först har bestämt att de i alla händelser skola ställas till Kongl. Maj:ts disposition; ty har man det gjort, så kan man icke vidare inlåta sig på någon specifikation utaf anslagen, utan måste man då lemna denna fråga oafgjord och endast ställa en rund summa till Kongl. Maj:ts förfogande.

Jag kan således icke biträda den föregående värde talarens förslag, utan önskar jag att vi måtte få taga frågorna i den af Utskottet framställda ordningen; dervid anser jag det dock vara nödigt, att alla litteræ under denna punkt på en gång uppläsas, så att hvar och en genast kan uppfatta dem uti det sammanhang, i hvilket de böra stå till hvarandra.

Herr Witt: Huru Stats-Utskottet än uppställer sina propositioner, så synes det böra vara en regel för Utskottet att uppställa dem så, att det är möjligt fatta beslut på dem. Men att nu fatta beslut på så sätt, att man skulle börja med litt. a), så gå till b) o. s. v., det är, enligt hvad Herr Sjöberg har upplyst, omöjligt, ty om man först fattar beslut om a), b) och c), så måste man sedan lägga litt. d) till handlingarne, så vida man icke vill afslå den, ty bifalla den kan man icke, utan att upphäva de förra besluten. Jag hemställer, huruvida det är rätt, att på detta sätt uppställa propositioner. För min del finner jag det origtigt, och enda sättet att hjälpa saken, är att följa den anvisning, som Herr Sjöberg har gifvit, och först fatta beslut om litt. d); man är derigenom icke förhindrad att sedan fatta beslut om a) b) och c). Ty litt. d) kan man alltid besluta öfver; och om den går igenom, samt man sedan beslutar att icke anslå de äskade medlen, så följer deraf, att sedan Regeringen icke fått några medel till sin disposition, är det klart att ej heller några medel behöfva fördelas, men om deremot anslagen beviljas, så skola de fördelas enligt Regeringens eget bepröfvande. Skulle man icke gå till väga på detta sätt, sedan nu propositionerna blifvit af Utskottet så besynerligt uppställda, så tror jag att det icke återstode annat än att återremittera punkten till Utskottet för att få den så uppställd, att man kan fatta beslut på densamma; men detta skulle förorsaka en tidsutdrägt, som kan undvikas genom den af Herr Sjöberg angifna utvägen.

Herr Lindström: Jag kan i likhet med Herr Björck icke finna något hinder att förädraga ifrågavarande punkter, i den ordning de finnas i Utskottets Betänkande upptagna. Ty om den omständigheten skulle inträffa att Kammaren beslutar det ena eller andra anslaget, så kan detta icke hindra att när man kommer till d-punkten Kammaren beslutar såsom Stats-Utskottet föreslagit eller också alldeles motsatsen. Om deremot skulle hända, att af en eller annan anledning man beslutade att, på sätt af Kongl. Maj:t blifvit föreslaget, ställa de redan beviljade medlen utan fördelning till Kongl. Maj:ts disposition, men sedermera endast det under punkten a) äskade anslag skulle beviljas, så skulle komma att inträffa, att man på förhand hade beslutat om en fördelning, som då icke längre kan komma i fråga, och beslutet vore ju då utan den minsta betydelse. Jag anser därför lämpligast, om Kammaren ville gå till väga såsom Stats-Utskottet här föreslagit, och jag anhåller om proposition på bifall till denna min framställning.

Med Herr Lindström förenade sig många af Kammarens ledamöter.

Herr Witt: Jag tror icke att, på sätt tvänne talare här upplyst, det varit vanligt att Stats-Utskottet vid uppställandet af propositioner gått

till våga såsom nu skett; åtminstone har jag icke under de tre riksdagar jag deltagit i förhandlingarne gjort en sådan erfarenhet.

Emellertid ser jag icke att någon olägenhet kan uppstå genom att först besluta om litt. d); ty det är klart att man genom detta beslut ingalunda är förhindrad, att sedan besluta öfver de under litt. a), b) och c) upptagna förslag. Jag fortsätter alltså mitt yrkande.

Öfverläggningen var slutad. Då Kammaren med nej besvarade den af Herr Talmannen, enligt Herr Sjöbergs ofvan anförda yrkande, nu gjorda hemställan derom, att mom. d) i förevarande punkt måtte till afgörande först företagas; och Kammaren alltså beslutat att låta momenten förekomma i den ordning Utskottet dem upptagit, skedde derefter uppläsning af samtliga momenten a) b) c) och d); och öppnades diskussionen af

Herr Statsrådet Abelin, som yttrade: Utskottet har icke funnit anledning tillstyrka bifall till Kongl. Maj:ts nådiga framställning derom, att de på fästningsbyggnaderna äskade medel måtte utan någon fördehning ställas till Kongl. Maj:ts disposition, men ansett sig böra tillstyrka Riksdagen att anvisa de för fortsättandet af Carlsborgs fästningsbyggnad och skansen vid Oxdjupet beräknade summor, men deremot afstyrka anvisandet af det för skansen vid Hästholmen beräknade belopp.

Innan jag öfvergår till hufvudsakligt yttrande i detta vigtiga ämne, tillåter jag mig återkalla i Kammarens minne att befästningsfrågorna nyss undergått en genomförd granskning af en ganska talrik komité, sammansatt af upplyste, insigtsfulle och erfarna män.

Det är på denna komiténs utredning och den fullkomliga samstämmighet, hvori komitéen och chefen för fortifikationeu, rörande nu föreslagna fästningsarbetenas lämplighet, stadnat, ehuru en annan tidsföljd för deras ävägbringande varit ifrågasatt, som Kongl. Maj:t grundat sin nådiga framställning till Riksdagen.

Under sådana förhållanden och då jag icke varit i tillfälle att med den noggrannhet och omsorg som sakens vikt kräfver, granska de framlagda planerna och pröfva de inom komitéen uttryckta olika åsigtterna, har jag, som ansett att minoritetens åsigt icke bör lemnas utan beaktande, i mitt anförande till Statsråds-protokollet hemställt att, enär vid slutlig pröfning af ifrågavarande komiténs betänkande afvikelse från komitéens och fortifikationschefens förslag möjligen kunde i ett eller annat hänseende ifrågakomma, Kongl. Maj:t måtte begära att den beräknade sammanlagda summan måtte såsom anslag till rikets befästningar för år 1869 anvisas, för att af Kongl. Maj:t efter pröfning af dithörande frågor, för ändamålet disponeras.

Jag har ansett denna noggrannare pröfning betryggande och nödig, innan jag till Kongl. Maj:ts fastställelse framlägger mitt förslag i ämnet, och jag hade föreställt mig att, då denna pröfning väl hinner utföras innan de nu äskade medlen komma att användas, Riksdagen icke skolat tveka att lemna bifall till Kongl. Maj:ts framställning i afseende å medlens användande.

Då att döma af det mera allmänna ogillandet af Hästholmens befästande och af den omständigheten att ingen röst inom Utskottet höjt sig för ett direkt användande af de derföre äskade medlen till försvaret af någon annan punkt vid Carlskrona, man tyckes tvifla på vigten af dess befästande, tillåter jag mig att, med förbigående af de fästningsbyggnader, för hvilka de beräknade utgifterna blifvit tillstyrkta att anvisas, framställa några erioringar med afseende å Carlskronas befästande och särskildt med afseende å fortsättandet af den under byggnad varande skansen å Hästholmen.

Nödvändigheten af marin-etablissemeters befästande har i alla tider varit erkänd och de storartade anläggningar i denna väg, som å flera ställen inom Europa nu pågå, tala förtydligt om samtidens tanke i denna fråga. Visserligen hör man understundom den åsigten framställas att det fasta försvaret, d. v. s. befästningar, bör helt och hållet utbytas mot ett rörligt, d. v. s. mot krigsfartyg, men sådana åsichter vittna om bristande insigt i ämnet.

Det rörliga försvaret, krigsfartygen, är alldeles för dyrbart, både till anskaffnings- och underhållskostnad för att ensamt användas. Ett vida billigare försvarsmedel utgöres af befästningar, i förening med stängsellinier och submarina hinder. Om äfven permanenta befästningar äro dyra att anlägga äro de dock betydligt billigare, än ett motsvarande antal fartyg, och fordra en jemförelsevis ringa underhållskostnad samt hafva en lång varaktighet, hvaremot fartygen snart blifva otjenstbara och måste ersättas af nya.

De stora omhävlingar i krigskonstens teknik, som under sednare år inträffat, — de största måhända sedan krutets införande till krigsbruk — hafva visserligen utöfvat stort inflytande såväl å befästningar som å andra döda försvarsmedel, såsom kanoner, gevär och krigsfartyg, men i det de sednare i det närmaste gjorts odugliga, hafva fästningarne endast delvis måst ombyggas och förändras för att motsvara tidens fordringar; och under Amerikanska kriget bevisade det bekanta exemplet med Fort Sumter vid Charleston, att äfven fästningar af gammal konstruktion kunna under många månader uthärda elden från nutidens monitorer och jättekano-

Befästningar jemte stängsellinier, understödda af ett antal mindre fartyg, utgöra derföre det försvarssystem, som på samma gång är det för marin-etablissemeter ändamålsenligaste och billigaste. Det har äfven, allt från Carlskronas anläggande, varit afsedt att der användas.

I England har den för några år sedan derstädes nedsatta försvarskomité förklarad, att England icke hade råd att använda sin flotta till krigshamnarnes försvar, att ett sådant försvarssystem skulle leda derhän att flottan blefve till för krigshamnarnes skull i stället för tvärtom, och att man således *måste* betjena sig af befästningar. Såsom känt är, pågå äfven derstädes de mest storartade befästningsanläggningar till försvar af samtliga dess örlogs-etablissemeter.

Ett örlogs-etablissemeter, der fartyg kunna under krigstid med full säkerhet utrustas, repareras och äfven nybyggas, — kan naturligtvis icke undvaras, så länge vi icke helt och hållet vilja öfvergifva hafvet såsom stridsfält och lemna vår handelsflotta till pris åt fiendens godtycke.

Carlskrona eger alla för en örlogsstation nödiga egenskaper, kanske i högre grad än någon annan sådan i hela Europa. Åt sjösidan är det omgifvet af en enkel rad af öar och holmar, hvilka innesluta en redd af 2 mils längd och 1 till $\frac{1}{2}$ mils bredd, som utgör en förträfflig hamn, lätt angörlig och der de största fartyg kunna manövrera. Från landsidan är det tillgängligt blott på en enda väg, ledande öfver sund och holmar, och är sålunda mycket lätt att mot denna sida befästa och försvara. Om Carlskrona med sitt förträffliga läge af oss öfvergäfvdes, skulle det tvifvelsutan af en öfverlägsen fiende genast besättas, för att sannolikt aldrig mera återlemnas.

En omständighet, hvarvid för öfrigt icke nog vigt kan fästas, är att vi måste hafva en tjenlig örlogshamn att erbjuda en allierad flotta som operationsbas i Östersjön, om vi skola kunna hoppas att en hjälpsam hand skall kunna räckas oss i nödens stund. Carlskrona, såsom en sådan basis, eger alla önskliga fördelar, och torde näppeligen kunna genom någon annan punkt i hela landet ersättas, hvarjemte det ej heller torde böra förbises att Carlskrona är den enda befästade punkt på hela södra kusten af landet från Stockholm till Marstrand, och måste såsom sådan vara af stor vigt för vårt försvar, oafsedt dess egenskap af örlogsstation.

En permanent befästning å vestra Hästholmen, till försvar af det vestra inloppet till Carlskrona genom Aspö sund, har i alla tider ingått i planen för Carlskronas befästade, ehuru någon sådan icke förr än i sedanaste tider kommit till utförande. År 1862 gillades förslag till en befästning å denna punkt, som enligt förslaget skulle uppgå till en kostnad af 300,000 R:dr, äfvensom för anbringande af försänkning i dervarande sund 73,350 R:dr; och följande året beviljade Rikets Ständer 50,000 R:dr till skansens påbörjande, som således företogs 1864. Denna under byggnad varande skans, som af flera på olika tider nedsatta befästningskomitéer ansetts vara af behovet påkallad, har äfven af den på förra Riksdagens begäran nedsatta befästningskomitéen blifvit förklarad vara en af de i första hand för Carlskronas försvar nödvändiga befästningar, och samma komité har fullkomligt gillat hvad hittills å densamma blifvit utfördt och endast tillstyrkt en ringa tillökning i planen för samma skans, bestående uti anbringande af en travers inuti densamma för att täcka pansarbatteriets innersida, samt en skyddsvall framför södra delen af fristående muren. Då arbetet är så betydligt framskridet att kasernens och kasematternas murverk är i det närmaste fullbordadt, och de ofullbordade byggnaderna, om de lemnas i sitt nuvarande skick, skulle vara utan nytta, så synes väl alla skäl vara för handen att utan afbrott låta detta arbete fortgå, så mycket mer som den återstående kostnaden måste, relativt till det ändamål dermed afses, anses mindre betydande.

Jag tillåter mig här anföra några faktiska upplysningar, dem jag hemtat ur tillförlitliga källor:

•Norra kasernen är färdig, utom inredning och pansar, men innan glacisen kommer upp, kan den från fartyg beskutas, då dessa intaga sådant läge, att de ej sjelfva kunna derifrån åtkommas. Vestra kasernen är under hvalf, men har intet bröstvärn, och kan således ej agera mot fjärden enligt plan. Dess undre våning skulle alldes skyddas genom en glacis, som för närvarande saknas, och hvarförutan den är förlorad vid första anfall.

Grafven är verkets östra sida, samt fristående murarne å södra och östra sidorna saknas äfven.

Försänkningen är börjad midt i sundet, så att der är nu ett sten-grund till ingen nytta, men till mycken förargelse för segelfarten. Kon-trakt om hela försänkningen är uppgjort, visserligen så att det kan bry-tas af Kronan, men ej utan förlust. Brytes kontraktet om försänkningen, så fås aldrig mera så billiga vilkor som nu, ty stentillgången minskas, och dermed ökas anspråken.

Kostnaden för skansen å Hästholmen uppgick enligt förslaget till 300,000 R:dr, under förutsättning likväl att nybyggnadstiden inskränktes till åren 1864, 1865 och 1866. Då emellertid genom anslagens inskrän-ning, byggnadstiden utsträcktes till dubbelt, måste den primitiva summan ökas till 318,000 R:dr. Af denna summa äro 210,000 R:dr redan beviljade, hvarföre 108,000 R:dr återstå, för att skansen skall kunna fullbordas efter den af Kongl. Maj:t fastställda plan. Om härtill lägges kostnaden för de af befästningskomitéen föreslagna verk, nemligen:

en travers	3,167: 50.
en skyddsvall	49,332: —
	Summa 52,499: 50.

så blir återstående kostnaden för skansens fullbordande 160,499: 50 samt för tvänne pansarsköldar 36,000: —

eller summa 196,499: 50.

Uti denna summa ingår icke kostnaden för försänkningen uti sundet vid Hästholmen.

Enligt första förslaget var kostnaden derfor beräknad till 73,350 R:dr, hvarå redan äro beviljade 24,000 „

hvarför återstående kostnaden utgör 49,350 R:dr.

Skulle dock försänkingarnes dimensioner ökas i enlighet med befäst-ningskomitéens förslag, utgör återstående kostnaden 68,576 R:dr.“

Då det är utom allt tvifvel att fullbordandet af denna skansbyggnad är nödvändig för försvaret af inloppet till Carlskrona, och största delen af den primitivt beräknade kostnaden redan är å skansbyggnaden ned-lagd, samt denna kostnad utan skansens fullbordande skulle vara bort-kastad och hela arbetet utan allt värde, så, i betraktande af alla dessa skäl, och äfven med fästadt afseende på önskvärldheten att bibehålla de vid skansarbetena invande skicklige arbetare, är min fasta öfvertygelse att arbetet vid Hästholmen icke bör eller utan stor förlust och skada kan afbrytas.

Men jag upprepar än en gång och anhåller att Kammaren vid sitt beslut i frågan ville dervid fästa tillbörlig vikt, att jag, som, i anseende dertill att befästningskomitéens betänkande så sent inkommit, ännu icke kunnat med tillräcklig omsorg pröfva planerna, men anser en afvikelse från komitéens och fortifikationschefens förslag och sålunda äfven från de af denne sednare beräknade fördelningsgrunder, möjligen kunna komma att ega rum, af dessa skäl i mitt anförande till Statsråds-protokollet hem-ställt, att den äskade sammanräknade summan 231,400 R:dr må såsom extra anslag till rikets befästningar för år 1869 anvisas att af Kongl.

Majst, efter pröfning af hit hörande frågor, för ändamålet disponeras. Mig synes ock af samma skäl som skulle Kammaren handla välbetänkt och i landets sannskyldiga intresse, om Kammaren lemnade sitt bifall till Kongl. Majsts framställning om friare dispositionsrätt öfver de medel, som till fästningsbyggnader nu auvisas.

Ordet begärdes härefter af

Herr Sjöberg: Då jag tagit mig friheten begära ordet i fråga om denna punkt, som har rubriken "fortifikationsbehof", så är det naturligt, att jag måste bedja om tillgift för en sådan förmätnhet. Jag anser mig visserligen icke vara vuxen att fördjupa mig i en granskning af dessa behof, ehuru äfven jag under många år, såsom en stilla betraktare af vissa tilldragelser, kunnat tänka att hvarje sådant särskildt behof, som dels föregående krigsstyrelser och dels de fordna Riksens Ständer ansett nödigt, kanske ändock icke varit så alldeles af omständigheterna påkalladt. Men då jag begärt ordet, för att särskildt yttra mig om denna punkt, så har det skett mera af en, om jag så får säga, konstitutionel anledning; — en anledning, som måhända för en och annan synes föga sammanhänga med en fortifikationsfråga, men jag är dock för min del öfvertygad, att ett sådant sammanhang här vid lag förefinnes, och att den tillgift, jag begärt, derföre skall lemnas mig.

Det är icke synnerligen längesedan, som här till Kammarens ledamöter utdelades det betänkande, som den så kallade befästningskomitéen afgifvit; förmodligen hafva de flesta af Eder, mine Herrar, i likhet med mig, icke under den nu rådande brådskan hunnit genomläsa hela detta utlåtande, men jag har likväl läst så mycket deraf, att jag till min förvåning stött på en punkt, som tvingar mig att begära en förklaring af de ledamöter i denna komité, hvilka äro medlemmar af denna Kammare, och, derest svaret icke blir tillfredsställande, af Herr Krigsministern sjelf. Sidan 22 i detta betänkande börjar nemligen en uppräknig af åtskilliga beräsningsverk å Carlsborg med följande ord: "Befästningarne å landfronterna utgöras af en vida större mångtald af verk, hvilka, med förbigående af alla mindre anordningar, kunna indeles i följande hufvudsakliga linier, här anförda i den ordning de förekomma inifrån fästningen, nemligen:

1:o Den stora kasematterade kasernen — slutvärnet. — — — och så vidare — — —"; — och å sidan 23, 3:dje raden uppifrån, heter det vidare: "Enligt planen skulle slutvärnets bottenvåning skyddas af en glacis; men har chefen för fortifikationen inom komitéen föreslagit, att i stället för densamma må anläggas en contregarde af jord med reveterad contrescarpe, så hög, att den betäcker jemväl första våningens embrassurer. Genom denna contregarde, hvilken till en mindre del under innevarande års sommar blifvit utförd, erhåller slutvärnet större skydd både mot breschering och stormning; detta sednare så mycket mera, som den genom contregarden framför värnet bildade graf erhåller ett särdeles godt sidoförsvar af de i tillbakadragna flanker å slutvärnets torn uppställda kanonerna".

Det

Det är endast dessa 9 eller 10 rader, å hvilka jag vill fästa uppmärksamheten. Först säger komitéen, att chefen för fortifikationen föreslagit "inom komitéen", att i stället för glacisen må anläggas en contregarde, och sedermera säger komitéen, att denna contregarde "till en mindre del under innevarande års sommar blifvit utförd". Det måste förefalla besynnerligt, att hvad en ledamot af komitéen "föreslagit", och som således icke kan utföras innan Kongl. Maj:t underkastat det sin pröfning, icke destomindre redan blifvit till en del satt i verket, innan komitéen ännu hade sammanträdt. Det är visserligen en fråga, som i sin enskildhet icke tillhör Kammaren, men i sin allmänlighet gör den det, emedan den betingar Kammarens beviljande af anslaget. Ty frågan blir nemligen: har denna chef rättighet att utan någon af Kongl. Maj:t gifven befällning vidtaga sådana åtgärder eller icke? Och hvad kan Representationen hafva för tillit till en sådan framställning från Kongl. Maj:t, då den finner att denna chef vidtagit en åtgärd, till hvilken han icke blifvit bemyndigad? Nu är det möjligt, och jag har redan angifvit, att jag icke hunnit fullständigt genomläsa Betänkandet, att någon annan sida deraf innehåller en nöjaktig förklaring öfver det uppgifna förhållandet; men jag har dock icke gått så lättsinnigt till väga, att jag icke sökt upplysning, innan jag ansett mig tillständigt att framställa denna fråga; och jag har icke kunnat få någon förklaring som tillfredsställt mig. Jag har derföre ansett mig nu böra fästa Kammarens uppmärksamhet på ett sådant oerhördt förhållande; och, derest omständigheterna föranleda, vill jag ännu en gång begära ordet för att yttra mig i den förevarande frågan.

Herr Dofsén: Då jag i likhet med den siste värde talaren funnit sådana förhållanden vara för handen, att arbetena å våra fästningsarbeten icke fortgå i en med nutidens fordringar öfverensstämmande riktning, samt det befästningsbetänkande, som af dertill särskildt tillsatte komiterade afgifvits, ännu icke blifvit af Kongl. Maj:t pröfvadt, och dertill kommer att de för detta ändamål hittills anslagna medel blifvit använda på befästningsbyggnader, som numera äro fullkomligt odugliga, anser jag mig böra yrka afslag å förevarande punkt och anhålla om proposition på bifall till Herr Björcks reservation.

Herr vice Talmannen Mannerskantz: När jag i början af förliden sommar genom dåvarande chefen för Landtförsvars-departementet anmodades taga plats i den då för undersökningen af planerna till vissa fästningsbyggnader tillsatta komité, borde jag med hänsigt till de mindre kunskaper och insigter i ämnet, som jag visste mig ega, tvekat att mottaga detta uppdrag. Men jag uppfattade det gjorda anbudet så, att platsen erbjöds mig, emedan jag derigenom skulle lemnas tillfälle att i denna Kammar som jag hade den äran tillhöra kunna afgifva ett sanningsenligt vittnesbörd om verkliga beskaffenheten af de särskilda befästningar, hvilkas undersökning borde utgöra föremål för komitéens behandling. Ur denna synpunkt är det som jag uppfattat min ställning i komitéen. Vid alla de förhandlingar som derinom hafva egt rum; — och om jag, oakadt jag i åtskilliga väsendtliga afseenden icke instämt i de åsigter, som af komite-

rades majoritet blifvit uttalade — dock icke har fogat någon särskild mening vid komitéens betänkande, så är det icke endast därför att jag ej hade tillfälle vara närvarande i komitéen, då dess betänkande slutligen justerades, utan hufvudsakligen af det skäl att jag hade den uppfattning af mitt uppdrag, såsom komitéledamot, som jag nyss tillkännagifvit, eller att det var inför denna Kammare som jag, hvarje gång en befästningsfråga till behandling och beslut här förekom, borde redovisa för de erfarenheter jag inhämtat och uttala de åsikter jag på grund deraf hyste angående de undersökta fästningsanläggningarne och de planer, hvarefter dessa borde i den närmaste framtiden utföras. Och om jag icke vetat mig ega tillfälle att här yttra mig öfver de förhållanden, i hvilkas undersökning jag deltagit, skulle jag försökt vara närvarande, när komitéens betänkande justerades, och då icke underlåtit att emot vissa delar deraf afgifva min reservation. Ett sådant tillfälle att inför denna Kammare uttala ett sanningsenligt vittnesbörd, om hvad jag under mitt deltagande i befästningskomitéen har sett och hört, är nu inne, och då af den näst siste talaren en direkt fråga till här närvarande komitéledamöter blifvit ställd, får jag, hvad den af honom omförmälda sak beträffar, för min del bekänna, att jag icke kan annat än instämma i den af honom gjorda anmärkningen om hvad som finnes antydt å sidan 23 af befästningskomitéens betänkande, nemligen det förhållandet att chefen för fortifikationen, med ändring af förut uppgjorda och behörigen stadfästade byggnadsplaner samt utan af Kongl. Maj:t dertill lemnadt tillstånd, börjat låta uppföra en så kallad contregarde framför det kasematterade slutväret å Carlsborgs fästning. Inom komitéen både bestridde jag nyttan af att nu utföra byggnaden af nämnda contregarde, och påyrkade att chefens för fortifikationen egenmäktiga förfaringssätt med dess påbörjande skulle af komitéen anmärkas, och jag tror, att åtskillige kanske flertalet af komitéens ledamöter skulle förenat sig om att framställa en dylik anmärkning, om de icke ansett sig begränsade af det uppdrag de erhållit. Detta uppdrag är angifvet å sidan 4 af samma betänkande, der det heter: och då det är af högsta vikt, att det lefvande försvaret stödjdes genom på vissa punkter anlagda befästningar, samt att detta sker på ett sätt, som inger förtroende och trygghet, har Kongl. Maj:t funnit nödigt tillsätta en komité för att granska de planer, hvarefter ofvannämnda fästningsbyggnader äro afsedda att utföras, och deröfver afgifva underdånigt betänkande“. På grund häraf ansåg komitéens majoritet sig icke hafva fått något annat uppdrag än att yttra sig öfver de planer till fästningsbyggnader, som blifvit af chefen för fortifikationen framlagda, men ingalunda att uttala något klandrande omdöme öfver det sätt hvarpå befästningarne redan blifvit utförda; och för min del tror jag visserligen att komitéen icke saknat skäl, att till följd af sin instruktion icke anse sig vara befogad att framställa några anmärkningar, hvilket jag dock ansåg jag sakens vikt fordra — denna min åsigt uttalade jag äfven inom komitéen, — och nu då frågan blifvit än en gång väckt, kan jag icke annat än helt och hållet förena mig uti den anmärkning den förste värde talaren framställt, nemligen att det är i hög grad betänkligt att, då en befästningsplan blifvit af Kongl. Maj:t gillad och fastställd, samt den för erhållande af anslag till dess utförande, äfven i behörig ordning undergått Representationens pröfning, den sedan af forti-

fikationsbefälet rubbas, och ett annat hvarken stadfästadt eller pröfvadt arbete utföres, som kanske kostar 60,000 à 70,000 R:dr mer. Och såsom ett bevis att den ändring som skett är af ganska väsendtlig beskaffenhet vill jag nämna, att de genom den påbörjade contregarden maskerade kasematerna från början voro afsedda att kunna förses med ett högst betydligt antal skjutpjäser, hvilkas verkan helt och hållet förhindras genom det nya verkets anläggning. Denna anmärkning finner jag för min del följaktligen icke kunna tillbakavisas, utan anser dess framställning fullt berättigad.

Jag har äfven en annan anmärkning att göra i afseende på hvad komiterade yttrat angående Carlsborgs fästning. Den gäller de s. k. inre retranchementen, hvarå byggnaden är nyss påbörjad och icke långt hunnen men som under komitéens besök vid fästningen förlidne sommar pågick samt är tillämnad att i år och nästa år fortsättas. Komitéen säger nemligen häröfver på sidan 27: "Hvad åter angår de inre, redan utförda eller nu under arbete varande verken, har komitéen icke funnit anledning föreslå någon annan förändring uti den af Eders Kongl. Maj:t för denna del af fästningen i nåder fastställda planen än den af chefen för fortifikationen redan till en del vidtagna, men anser sig dock dervid böra i underdånighet frambålla, att en förändring i planen för de sednare stadierna *möjligen skulle kunna sträcka sitt inflytande äfven till det nu under byggnad varande retranchementet, ehuru sannolikt icke i den mån att komitéen med afseende derpå skulle kunna tillstyrka ett afbrott i det redan ej obetydligt fortskridna arbetet, som under alla omständigheter måste blifva af värde*". Hvad detta sig sjelf motsägende yttrande beträffar, är jag, för min del, öfvertygad, att deri omnämnda, under byggnad varande inre retranchement, som är ämnadt att med en hög reveterad vall och en der framför liggande mycket bred graf sträcka sig tvärt öfver den halfö, hvarpå Carlsborg är belägen — så nära sammanhängande med och utgör en så väsendtlig del af de försvarsfronterna emot landssidan tillhörande befästningsanläggningar, som enligt nu antagna byggnadsplaner äro ämnade att i mycket stor skala och med motsvarande betydlig kostnad utföras, att det är alldeles nödvändigt, att, om man vill ändra planerna för de yttre delarne, man äfven ändrar konstruktionen för det under arbete varande inre verket, innan byggnaden deraf vidare fortsättes. Nästan alla komitéens ledamöter instämde med mig deri, att åt Carlsborgs fästning skulle gifvas den betydelse, att den komme att blifva, icke en stor hufvudfästning af strategisk vikt, ämnad att stödja en manövrerande armés operationer, utan blott en säkert skyddad depôt för inrymmandet af arméens hufvudförräder och landets dyrbarheter, och att den borde byggas med tanken rigtad derpå, att den väl icke skulle kunna uthärda en långvarig formlig belägring med tillhjälp af groft artilleri, men dock utgöra ett tillförlitligt försvarsmedel emot ett anfall, som icke alltför ihärdigt fortsattes med alltför öfverlägsen styrka. Och jag ansåg dessutom både nödvändigt och nyttigt att försvarsverken vid Carlsborg icke blott hade denna uppgift, utan äfven att man, genom förenkling af deras beskaffenhet och förminskning af deras omfång, samt med hänsigt till de förändringar som befästningskonsten på sednare tider undergått, borde söka att så skyndsamt och med så liten kostnad som möjligt bringa fästningen i det stadium af försvarsförmåga, att den till en början kunde skydda åtmin-

stone emot öfverrumpling af framträngande fiendtliga ströfkörpsor, hvilket icke kunde vinnas, genom att fortsätta att bygga befästningarne åt landsidan efter nu stadfästade, med erkänd utmärkt skicklighet uppgjorda, men alltför storartade byggnadsplaner, utan endast såvida man utförde dessa byggnader med mindre utsträckning och på enklare sätt än först varit tillämnadt, samt har vidare ansett ovillkorligen riktigast att, om man icke vill vid Carlsborg bygga en mycket stark fästning, som har ett hufvudsakligen strategiskt ändamål, utan vill inskränka denna plats, betydelse, att blott utgöra en förrådsfästning, som skyddar emot ett mindre kraftigt och långvarigt anfall, man då nu genast, innan befästningsarbetena längre fortsättas, måste besluta sig till att öfvergifva den gamla fästningsplanen och öfvergå till en ny. Vidhållande dessa åsichter måste jag här uttala min lifliga öfvertygelse — att, om Representationen lika med mig anser det böra vara Carlsborgs fästnings egentliga ändamål att utgöra en säkert skyddad hufvuddepôt, så är nu rätta tidpunkten inne att derom fatta beslut, och att uttrycka den mening, att de nu gällande byggnadsplanerna böra så ändras och inskränkas, att fästningen inom kortaste tid och med minsta kostnad må motsvara sin nyssnämnda rätta bestämmelse, samt att derefter rätta de anslag som för fästningsbyggnadens fortsättning beviljas — emedan hvad som anslås till att bygga fästningsverk, som sedan måste förändras, naturligtvis skulle blifva fullkomligt bortkastadt. Visserligen tror jag att åtskilliga arbeten kunna göras under detta och nästa år på sådana delar af befästningarne, som icke böra hafva någon inverkan af de nu ifrågasatta ändringarne, men då skall man icke arbeta på det inre retranchementet, för hvilket chefen för fortifikationen i sin skrivelse till Kongl. Maj:t begärt anslag, och det har derföre synts mig vara angeläget att fästa Kammarens uppmärksamhet på nu omnämnda förhållanden innan den bestämmer sig att bevilja det begärda anslaget till Carlsborgs, fästningsbyggnad. Jag för min del har likväl på enskild väg fått sådana underrättelser, att jag är öfvertygad, att, om medel utan några vilkor anslås till arbeten vid Carlsborg under 1868, de i alla fall komma att användas på ett sätt, som öfverensstämmer med af mig uttalade åsichter, och jag har derföre naturligtvis ingenting att invända deremot, att det belopp som Chefen för landtförsvaret begärt, ställes till hans fria disposition.

Då det längre fram under diskussionen torde yppa sig ett tillfälle, att derom yttra mig, vill jag icke nu säga någonting om befästningarne vid Waxholm och Carlskrona och de särskilda anslag, som derföre äro begärda, utan dertill framdeles återkomma, men har ansett mig nu böra anföra detta med anledning af den förste värde talarens yttrande angående förhållandena vid Carlsborg.

Herr Björck:

Herr Hedlund: För hvar och en, som något sysselsatt sig med de till försvarsväsendet hörande frågor, och det göra i våra tider både klerker och lekmän, tror jag det skall vara klart, att vi uti de grupper af öar och skär, som finnas på många ställen utanför våra kuster, ega ett kraftigt medel till vårt försvar, hvilket medel vi ej kunna lemna obegagnadt. Så ligga från Öregrund till långt söder om Stockholm en rad af klippor, såsom en yttre mur, framför vår hufvudstad, och innanför denna en vall-

graf, som begränsas af en ny serie af klippor och skär. Inloppen genom dessa yttre naturliga förskansningar lära, enligt hvad som blifvit i utgifna skrifter anfördt, vara ganska få, så att genomfarten för större fartyg derifrån skulle kunna stängas med endast få fästningsverk. Äfven andra punkter af vårt fädernesland skulle kunna på samma sätt beredas ett värn mot fiendtligt öfverfall. Den kraft, som vi sålunda ega i våra skärgårdar, är af helt och hållet defensiv natur; den kan användas till vårt försvar, men den lockar ej att göra anfall på någon annan. På denna grund anser jag, att våra skärgårdar skola allt framgent komma att spela en stor rol i vårt försvarsväsende, och jag kan derföre ej heller finna den af Kongl. Maj:t begärda summa för befästningsarbetens utförande på några ställen i våra skärgårdar för hög, utan tvärtom, i förhållande till den vikt sådana befästningar för vårt försvar ega, ganska låg. Jag ber att här få upprepa hvad jag vid förra riksdagen i denna fråga yttrade, att hade vi blifvit inblandade i det sista sorgligt ryktbara Dansk-Tyska kriget, så skulle en enda Preussisk kanonbåt lätteligen kunnat ingå till Göteborg och brandskatta staden. Jag måste anse ett sådant tillstånd i hög grad farligt, och det synes mig angeläget, att vi få ett fullständigt system i afseende å befästandet af våra skärgårdar upprättadt, och att detsamma derefter utföres så skyndsamt som tillgängarne möjligen medgifva.

Det var först min tro att den Befästningskomité, som nyligen afslutat sina arbeten, skulle uppgöra en fullständig plan till de befästningar, som kunde finnas för landets försvar nödiga. Men jag fick sedermera höra, att komitéens uppdrag inskränkte sig till att granska af fortifikationsgeneralen uppgjorda planer till fästningsbyggnader, och att omfattningen af komitéens verksamhet sålunda var beroende af hvad denne herre ville för komitéen framlägga.

Något genomfördt förslag till befästandet af våra kuster, hvilket borde föregå detaljarbetena, förefinnes alltså icke; än mindre har det blifvit af komitéen pröfvadt. Jag antager att i ett sådant system stort afseende skall komma att fästas vid det förslag till i klippor insprängda fästen, som vår snillrike landsman John Ericson sändt oss från andra sidan Atlanten. Antagligen kommer detta befästningssystem att spela en viktig rol i fråga om försvaret af inloppet till Stockholm.

I öfrigt instämmer jag till alla delar i Kongl. Maj:ts åsigt, att det anslag, som kan blifva för nu ifrågavarande ändamål beviljadt, måtte ställas till Kongl. Maj:ts disposition, utan att Riksdagen verkställer någon fördelning deraf. Det vore kanske skäl att återgå till den gamla ståndpunkten i detta hänseende, då Riksdagen icke, såsom nu, alltför mycket ingick i detaljer. Då Chefen för Landtförsvars-departementet förklarar, att han anser en ytterligare pröfning böra föregå anslaget användande och derför vill att Kongl. Maj:ts händer ej måtte bindas, så att det blir omöjligt för Kongl. Maj:t att disponera medlen på det sätt, som framdeles kan finnas lämpligast, så synes mig att det skulle vittna om ett alltför stort sjelfförtroende hos Representationen, om den gäve sig in på hvad Departements-chefen icke tilltrött sig för närvarande kunna, eller att bestämma ej mindre till hvilka bland de ifrågaställda arbetena anslaget bör användas, utan äfven huru detsamma bör emellan de särskilda arbetena fördelas.

Anledningen till den i de minsta detaljer ingående specifikation af statsbudgeten, som Riksdagarne på sednare tider visat, har varit bristande förtroende till vederbörande Departementschefer. Då vi emellertid nu kommit derhän, att vi ega en Representation, nog stark för att göra sina önsknings gällande, och en Regering, som å sin sida söker att tillmötesgå Representationens önsknings, så torde tiden vara inne att lemna Regeringen friare händer i fråga om medlens användning för särskilda ändamål. Jag tvekar ej att uttala denna mening, då jag för Chefen för Landtförsvars-departementet hyser det förtroende, att han skall ega nog kraft och beslutsamhet för att kunna sätta en damm för de missförhållanden, som på ifrågavarande område utan tvifvel förekommit. Dessutom eger alltid Representationen utvägar att, om ett af densamma visadt förtroende svikes, vid nästa riksdag göra sin vilja gällande.

Då det för mig är omöjligt att bilda mig ett bestämdt omdöme om det sätt, hvarpå de medel, som kunna komma att till befästningsarbeten beviljas, rättast böra användas, bifaller jag Kongl. Maj:ts begäran att medlen måtte, utan fördelning, ställas till Kongl. Maj:ts disposition, och hvad beloppet angår, bifaller jag äfven Kongl. Maj:ts Proposition, då jag anser att den äskade summan, 231,400 R:dr, är ganska måttlig, med hänsyn till de arbeten hvarom här är fråga, och då dertill kommer att tillfället till arbetsförtjenst för en del af landets nu arbetslösa befolkning derigenom skulle komma att fortfarande beredas. Vi hafva förut vid denna riksdag beviljat ett anslag till allmänna arbeten, utan att veta till hvilka arbeten detsamma kan komma att användas.

Häri instände flere af Kammarens ledamöter.

Herr Hörnfeldt: Då, såsom af föregående talare redan blifvit anmärkt, befästningskomitéens arbeten och förslag ännu icke blifvit af Kongl. Maj:t pröfvade, och vi således ännu sväfva i en fullkomlig oviss-het, ja okunnighet, derom, huruvida och på hvad ifrågavarande befästningsarbeten böra utföras, anser jag, för min del, det vara oklokt att bevilja hvad Kongl. Maj:t för dessa arbeten äskat, helst vi icke veta, huru dessa penningar kunna blifva använda. Af denna anledning inskränker jag mig till att instämma med Herr Björck i hans yrkande angående alla dessa punkter, förnämligast om beviljande af 20,000 R:dr till Carlsborg, då jag anser nödigt att med arbete sysselsätta kronoarbetemanskapet derstädes. Ett ytterligare skäl, som skulle förmå mig att vägra hvarje anslag, i fall sådant läte sig göra, är det att, så länge nuvarande chefen för fortifikationen kvarstår och bestrider denna befattning, man bör göra så många inskränkingar som möjligt i de summor, som i hans vård skola öfverlemnas, då Representationen redan haft tillräckligt af hans föregående försök i byggnadsväg.

Herr Carl Ivarsson: I likhet med föregående talare tror jag, att mycket vore att säga i denna fråga, men jag skall dock försöka att till några få ord inskränka hvad jag nu anser mig böra anföra. Till en början anser jag mig böra uttrycka den åsigt, att vi icke stå på sådan ståndpunkt, att vi kunna bifalla alla de höga anslag, som erfordras efter

de hittills gällande planerna för de nu ifrågavarande befästningarna, icke heller tror jag det vara möjligt att pröfva planen för hvarje fästning särskildt, utan först sedan planen i sin helhet för alla befästningarna blifvit framlagd, då först kan man bilda sig ett någorlunda säkert begrepp om de kostnader som erfordras. Visserligen kan man säga att Befästningskomitéens förslag och betänkande äro tillgängliga, men då dessa ännu icke undergått någon pröfning af Regeringen, icke heller någon på en sådan pröfning grundad Kongl. Proposition blifvit till Riksdagen framlemnad, kan Riksdagen icke bedöma denna fråga på sätt som vederbör. Först när förslaget från Regeringens sida blifvit framlagd och frågan om befästningarnas vara eller icke vara blifvit pröfvad, något som icke ens varit föremål för komitéens åliggande, och först sedan det blifvit bestämdt om alla de ifrågavarande befästningarna böra byggas eller fortsättas, eller om detta i större eller mindre mån icke bör ske, och frågan sålunda i detta hänseende blifvit klar, kan det bestämmas, hvarest arbetena böra företrädesvis bedrivas; då tillkommer det Representationen att se till hvilka anslag, som härtill kunna beviljas.

Min enskilda mening är, i få enkla ord, den, att vi icke kunna undgå att göra något för hufvudstadens befästning, och att vi der böra hufvudsakligen koncentrera de krafter, hvilka vi kunna till befästningar uppjudas. Hvad befästningarna vid Carlskrona angår, så anser jag dessa böra stå tillbaka för dem vid såväl Stockholm som Carlsborg. Beträffande åter dessa sednare, så är jag af den tanken att planerna för utförande af dessa befästningsverk böra betydligt förenklas, innan vidare byggnadsarbeten derstädes påbörjas, och jag skulle vara benägen att helt och hållet yrka afslag till allt anslag till denna fästning, i fall icke anslag nödvändigt behöfdes till underhållande af kronoarbetareskorpsen. Jag har i Utskottet hufvudsakligen delat Herr Björcs åsigt, och förenar jag mig med honom deri, att anslaget till Carlsborg måtte begränsas till 20,000 R:dr för att användas under första tiden af nästa år. Af hvad jag nu anført synes, att jag angående första momentet instämmer med Herr Rådman Björc och i öfrigt bifaller Utskottets hemställan, isynnerhet hvad befästningarna vid Carlskrona angår, till hvilka jag icke vill lemna en enda skilling. Hvad den förste talarens uppmaning angår, så vill jag blott vitsorda Herr vice Talmannens svar derpå.

Herr Adlersparre: Då den ärade ledamoten närmast till höger vädjat till Befästningskomitéens ledamöter, får jag, i likhet med näst föregående talare, härutinnan åberopa hvad utaf Herr vice Talmannen blifvit anfördt, med tillägg dock af några upplysningar rörande åtskilligt af hvad som förekommer på sidan 27 i komiterades afgifna Betänkande. Komitéens ledamöter hade icke blifvit utsedde för att vara några revisorer, eller för att göra anmärkingar öfver befogenheten af hvad som skett, utan för att uttala sig öfver arbetets *beskaffenhet* och för att granska de planer, hvarefter fästningsbyggnaderna vid Carlsborg, Waxholm och Carlskrona äro afsedda att utföras, samt att öfver dessa planer afgifva betänkande. Hvad nu förstnämnda fästningsbyggnad, nemligen Carlsborg, angår, så har komitéen, såsom Herr Mannerskantz redan tillkännagifvit, kommit till den öfvertygelsen, att Carlsborgs landfronter borde till sina

yttre, utanför retranchementet liggande, delar kunna erhålla en något enklare, samt sålunda äfven mindre kostsam och snarare fullbordad befästning än den nu tillämnade. Denna förenkling ansåg komitéén kunde hafva inverkan på konstruktionen af det under byggnad varande inre retranchementet, hvilket komitéén äfven i sitt betänkande uttalat. Följden af en dylik åsigt borde väl hafva varit en tillstyrkan, att arbetet å retranchementet tills vidare borde upphöra, men en sådan har icke uti tydliga ord skett, utan man har endast i sväfvande ordalag uttryckt denna sin åsigt. Hvar och en som sutit i en komité, vet nog huru olika åsikter der söka göra sig gällande, framför allt i en komité, sammansatt af så heterogena elementer, som Befästningskomitéén. Endast på detta sätt kan det förklaras, att sedan komitéén antydt, att ändringen af de yttre verken kan inverka på retranchementets form, komitéén det oakadt i den följande meningen uttalar, att denna inverkan icke bör föranleda till något *afbrott* uti det nu pågående byggandet af retranchementet. Detta är en följd deraf, att en hvar velat hafva in sin mening i BetänkanDET.

Hvad nu vidare angår arbetena vid Carlsborg, så torde böra utredas icke blott, huruvida det inre retranchementet borde erhålla en förändrad konstruktion och allt arbete derpå för närvarande upphöra, utan äfven, hvad enligt min tanke är af ännu större vikt, att ett noggraunt öfvervägande tages om icke första stadiet af försvarbarhet må anses vara uppnådt, så snart slutvärnets är fullbordadt, och att man derefter med all kraft bör begynna med uppförande af förrådshusen, beräknade för arméens mångfaldiga förråder. Det torde förlåtas mig, att jag nu återkommer till samma princip, som jag uttalade under diskussionen af föregående punkt, och som då framkallade mitt uppträdande, och jag ber om öfverseende för min enträgenhet i att å nyo påpeka nödvändigheten af att skyndsamt förverkliga denna, enligt min tanke, särdeles viktiga militäriska princip. Arméens dyrbaraste förråder, hela utredningen, sjukattiraljen, salpeterförrådet, allt ligger här blottadt utan allt skydd i en gränstads, då Carlsborg ifrån första stund varit påtänkt såsom förvaringsställe för dessa förråd. Redan år 1859 förklarade chefen för fortifikationen, att så snart slutvärnets var färdigt, så var äfven fästningen i försvarbart skick. Befästnings-komitéén säger i sitt betänkande sid. 25, att första stadiet af fästningens försvarbarhet kan anses uppnådt, då slutvärnets är fullbordadt; men komitéén har dock för sin del ansett *rådligast* att till "första stadiet" "räkna jemväl inre retranchementet, vestra tenaljen med dess murade "reduit, samt portförsvaret och den linie, som på östra sidan sammanbinder inre retranchementet med stranden", eller, med andra ord, de verk, som på båda sidor förena detsamma med Waterns stränder. Men å sid. 27 uttalar komitéén den åsigt, att "*det trängande behof*", som för Arméförvaltningens såväl artilleri- som fortifikations- och intendents-departement förefinnes att få till Carlsborg försända åtskillig materiel, för hvilken utrymme annorstädes saknas, gör det *i hög grad önskvärdt*, att de permanenta skjul, som skola förläggas inom norra borgen, må *så snart som möjligt* företagas till uppförande." Denna sista mening håller jag synnerligen strängt på, ty jag anser det vara af högsta vikt att förråderna komma på skyddad ort, då de nu deremot, som jag tillåtit mig anmärka, alldeles icke äro skyddade för öfverrumpling. Tiden tyckes mig nu vara

inne att så fort som möjligt företaga förrådshusens byggande, på det förråden må kunna förflyttas till Carlsborg. Derjemte torde jag få bemärka att, i händelse af krig, nödig besättningsstyrka måste förläggas på Carlsborg, hvilken nog inom kort tid då skall hinna uppkasta redutter och jordverk, hvarigenom försvarbarheten ännu mera förstärkes. Med Guds hjälp måtte vi väl förmå förhindra någon fiendtlig styrka att hufvudstupa framtränga så långt in uti landet som till Carlsborg, utan att vi under tiden skulle hinna att med passagera verk ytterligare förstärka försvaret. Här i Stockholm ligga förråden icke blott utan allt skydd, utan äfven i en gränssort. Jag för min del tillstyrker, att man genast med allvar tager i hop med att vid Carlsborg bygga de behöfliga förrådshusen; och då Riksdagen bör vara i gemensam ansvarighet med Regeringen angående en fråga af så stor vikt, samt på det att Riksdagens ledamöter må sättas i tillfälle att kunna bedöma hvad som härför erfordras, finner jag mig förpligtad biträda den af Herr Björck i dess reservation uttalade åsigt i fråga om denna punkt, eller att hos Kongl. Maj:t anhålles, att Riksdagen vid dess nästa sammanträde måtte få emottaga förslag rörande 1869 års arbeten så tidigt, att Riksdagen må kunna då anvisa hvad som finnes nödigt, samt att för manskapets sysselsättning under förra delen af nämnda år endast 20,000 R:dr beviljas.

Beträffande derefter befästningarne å Hästholmen, så måste jag förena mig med dem, som härutinnan yrkat bifall till Utskottets förslag. Det är visserligen sannt, att, då planen till denna befästning uppgjordes, så var denna befästning af stor vikt, ty meningen var då att, efter igenfyllning af vestra Hästholmssundet, med quarlemnande af en 500 fot bred genomfart, under krigstid stänga densamma medelst flytande stängsellinier; och för dessa flytande stängselliniers försvar var fästet af vikt, och konstruerades därför för *fyra pansarklädda kasematter*. Komitéen har dock ansett, att närmast Hästholmen och endast *under fredstid* en öppning bör lemnas af endast 50 fots bredd och 12 fots djup, men att vid inträffande krig denna öppning bör fyllas helt och hållet, och på grund häraf endast de tvänne östligaste af de fyra föreslagna kasematterna i den tillbakadragna flanken böra med pansarsköldar förses. Allt detta är i komitéens betänkande anfördt. Häraf kan man inse, att denna befästning, enligt komitéens åsigt, förlorat en stor del af sin betydelse. Utom sundet vid Hästholmen finnas flera andra sund af betydhet, hvilka bilda inlopp till Carlskrona redd, såsom Bällö-sunden, Djupasund och sundet vid Senoren m. fl., hvilka alla behöfva försänkas, men komitéen har icke här föreslagit några fästen, hvaraf ytterligare kan bedömas, om det ifrågavarande fästet vid det under krigstid igenfyllda Hästholmssundet är så oundvikligen nödvändigt. För min del hyllar jag den åsigten, att det är bättre att med skyndsamhet fullborda ett företag, än att pluttra bort 50 å 60,000 R:dr än här, än der, helst på företag till hvilkas fullbordande millioner erfordras. På denna grund anser jag, i likhet med en föregående talare, att befästningsarbetena vid Stockholm böra ega företräde framför dem vid Carlskrona, och således tror jag för min del, att vi för närvarande böra anslå medel till fortsättande af arbetena vid Carlsborg och Stockholm, samt, när Stockholms skärgård blir befästad, att då tänka på Carlskronas befästande.

Hvad angår nödvändigheten af Carlskronas befästade, så tror jag icke, att den frågan nu tillhör dagordningen, hvartföre jag derom icke vill yttra mig; men så mycket tror jag mig berättigad nu säga, att, innan man börjar med Carlskronas befästade, erfordras det, att en grundlig undersökning derom å nyo företages; ty nu är derom en verklig Babylonisk förbistring.

År 1865 begärde Kongl. Maj:t, på grund af chefus för fortifikationen förslag, af Rikets då församlade Ständer anslag till anläggande af ett nytt fästningsverk, till försvar för stora segelleden, å undervattensgrundet *Dynan*, med bestyckning af 21 kanoner, och hvilket fäste skulle kosta 956,000 R:dr, utom bestyckningen. Vid sagde riksdag begärdes för år 1867 en summa af 160,000 R:dr till att påbörja verket. Lyckligtvis afslog Riksdagen denna begäran. När Befästningskomitéen förra hösten, eller år 1867, sammanträdde, framlade chefen för fortifikationen ett förslag, att utom fästet å *Dynan* äfven på undervattensgrundet *Inre Hjortgrundet* skulle uppföras ett verk, som borde förses med trenne vridbara jerntorn, hvartdera för två pansarbrytande kanoner samt tvänne tillbakadragna fasta kasematter. Komitéen bestämde sig för att, med uteslutande af verket på *Dynan*, endast antaga verket på *Inre Hjortgrundet*. Häremot reserverade sig tvänne af komitéens ledamöter, hvaraf den ene var chefen för fortifikationen. Ut i sin reservation kasserar han icke blott verket på *Inre Hjortgrundet*, utan ock det år 1865 föreslagna verket på *Dynan*, samt understödjer i stället ett alldeles nytt förslag, som den andre reservanten i sin reservation sista dagen komitéen var tillsammans framlade, hvilket förslag således icke blifvit framlagdt till komitéens granskning. Detta nämner jag nu, icke såsom något ogillande af det hastiga öfvergifvandet af en nyligen fastställd plan, ty detta fästet på *Dynan* förtjente att öfvergifvas, utan har jag framhållit detta vacklande endast för att visa, *huru utvecklade idén om sättet för Carlskronas befästade ännu är*, och att följaktligen nya undersökningar äro af behovet påkallade, innan några vidare anslag dertill beviljas. — Jag vill icke längre upptaga Kammarrens tid, utan, såsom jag förut tillkännagifvit, kommer jag att rösta för Utskottets hemställan i detta moment.

Herr Statsrådet Abelin: Med anledning af hvad här blifvit yttradt rörande det inre retranchementet vid Carlsborg, anhåller jag att få nämna, att dess fortsättande ingick i 1867 års arbetsplan, och att fortifikationschefen sålunda icke, genom arbetet å detsamma, öfverskridit sin befogenhet.

De sväfvande uttrycken i komitébetänkandet rörande detta retranchement, hvilka jag beklagar, emedan de icke gifva någon ledning för bedömandet af komitéens åsigt i denna del, har emellertid föranledt Kongl. Maj:t att anbefalla inställelse af arbetet å retranchementet, intill dess det blifvit utredt, huruvida den af komitéen antydda förenkling af den s. k. landtfronten kan sträcka sitt inflytande äfven till retranchementet. Under tiden utföras endast sådana arbeten, som, äfven med afseende å möjligen blifvande förändringar i fästningsplanerna, måste bringas till utförande.

Hvad beträffar täckvallen eller contre-garden, så har fortifikationschefen, genom de för upptörandet af berörda vall nu vidtagna åtgärder,

visserligen gått utöfver den för fästningsbyggnaden uppgjorda plan, och har han till ett sådant anticiperande på de planer han ämnat till fastställelse framlägga ansett sig vara berättigad genom det bemyndigande han egt "att i planen vidtaga sådana mindre förändringar, som under utförandet kunde befinnas lämpliga". Den kostnad, som på contregarden blifvit nedlagd, uppgår, enligt af fortifikationsbefälhafvaren på stället lemnad officiel uppgift, dock endast till 4,260 R:dr.

Kongl. Maj:t, hvars uppmärksamhet detta förhållande likväl icke undgått, har redan vidtagit den åtgärd, som omedelbarligen deraf påkallats och lärer icke uraktlåta att nogsamt öfvervaka att Dess beslut i dylika fall hädanefter hvarken öfverskrides eller anticiperas.

Man har här framhållit vigten af förrådshus vid Carlsborg. Delande lifligt den åsigt som härutinnan blifvit uttalad, vill jag blott upplysa Kammararen, att Kongl. Maj:t redan gifvit befallning om uppförande af sådana och att det är anledning hoppas att arbetet å desamma snart skall komma att taga sin början.

Då jag vågar försäkra, att de medel som kunna anvisas icke komma att planlöst användas, hemställer jag, att Kongl. Maj:ts Proposition om den fria dispositionsrätten öfver dem måtte af Kammararen bifallas.

Herr Witt: De bland Kammararens ledamöter, som deltog i den sista Riksdagens förhandlingar, torde påminna sig, att jag då förklarade, det jag ej ville påyrka att en enda skilling ansloges till Carlskronas befästade, innan man vore fullt säker att medels beviljande dertill skulle leda till ett ändamålsenligt resultat. Nu är jag förvissad att de medel, som anslås till Carlskronas befästning, blifva väl använda penningar, ty nu har en sådan utredning af förhållandet föregått, att tydligen blifvit ådagalagdt både nödvändigheten af befästningen och ändamålsenligaste sättet att verkställa den.

Det har varit för mig oförmodadt att här höra en af ledamöterna i den komité, som varit tillsatt för att granska uppgjorda planer för utförande af våra befästningsarbeten, förklara, att någon grundlig undersökning af dessa planer icke blifvit af komitéen verkställd. Men komitéen sjelf har icke sagt, att en grundlig undersökning af dessa planer ej skett, och om komitéen skulle underlåtit att företaga en sådan undersökning, som just utgjorde ändamålet med komitéens tillsättande, hvartill har då den samma tjenat?

Man har här talat om, att det ej vore skäl afsluta den påbörjade befästningen af Hästholmen. Ser man emellertid efter hvad befästningskomitéen härom yttrat, så finner man att den å pag. 60 i dess utlåtande säger, att komitéen anser det fasta försvaret vid Carskrona böra, i öfverensstämmelse med den inför komitéen framlagda planen därför, utgöras af "följande väsendtliga delar", och ibland dessa "väsendtliga delar" finner man å pag. 61 "skansen å Hästholmen", hvarom yttras: "I planen för detta nära fullbordade verk anser komitéen intet annat vara att tillägga, än att en tvärvall bör uppföras inuti verket till skydd för baksidan af det tillbakadragna pansarbatteriet och likaledes framför södra muren en skyddsvall, hvarå ett lämpligt antal mindre pjäser uppställas för skjutning åt landsidan. Med afseende på det förslag till sundets fullständiga försänk-

ning i krigstid, som här nedan skall underdånigst framställas, anser komiteén endast de två östligaste af de fyra kasematterna i den tillbakadragna flanken böra med sköldar förses." Vidare uppräknas de försänkningar, som böra ega rum, och deribland förekommer äfven försänkning af sundet vid Hästholmen. Man kan således ej mera tveka om hvad som bör göras för Hästholmens bestående. Herr Krigsministern har äfven förklaradt det vara af högsta vikt, att befästningsarbetena derstädes icke afbrytas eller afstadna, och ändock tvekar man att anslå medel till dessa arbeten.

Det har blifvit *sagdt*, att Carlskrona icke är någon viktig punkt, men detta har aldrig blifvit *bevisadt*, utan tvärtom har på det tydligaste mer än en gång ådagalagts att förhållandet är alldeles motsatt. Blott en talare, Herr Björck, har här i dag sagt, att vi i Carlskrona icke numera hafva någonting att försvara, sedan de gamla lineskeppen ej mer skola försvaras och monitorerna kunna försvara sig sjelfva. Jag vill dervid anmärka, att befästningarna icke erfordrades för våra stridsfärdiga träskepps skull, ty dessa voro, såsom vår store Chapman säger, "flytande fästningar", och dem skickade man ut i kriget, der de fingo försvara sig sjelfva, alldeles som monitorerna göra nu. Men hvad vi haft och ännu hafva att försvara i Carlskrona, det är de skepp, som ligga hemma för att undergå reparation, dockorna, verkstäderna och de dyrbara förråden äfvensom sjelfva stället dit vår flotta kan efter en batalj gå in. Jag för min del kan ej anse oklokt, att man ställer så till, att vår flotta, då den efter en strid nödgas söka hamn, äfven skall kunna finna en sådan, som ej blifvit af fienden intagen. Denna hamn är nödvändig för oss äfven af det skäl, att vi måste ega en plats, der vi kunna emottaga en allierad magts flotta.

Herr Björck har frågat om dockorna vid Carlskrona äro tidsenliga. Ja det äro de, ty de äro stora nog för våra största monitorer, och de äro dessutom de enda, i hvilka vi kunna lägga våra krigsfartyg samt följaktligen ovilkorligen behöfliga, ty monitorer måste, äfven de, alltsom oftast intagas i docka för att efterses och målas, så vida de ej skola rosta upp. Herr Björck har vidare sagt, att dessa dockor icke skulle vara tillräckliga för de stora fartyg, som sjömagterna numera i sina flottor ega, och att de till följd deraf ej skulle kunna vara till någon nytta för våra allierade. I anledning deraf ber jag att få upplysa, att om än dessa dockor ej äro tillräckligt djupa för alla möjliga skepp, så finnes dock icke något fartyg, som kan gå igenom Öresund, hvilket ej också kan, hvad djupgåendet vidkommer, gå in i Carlskrona dockor, och det är ju igenom Öresund, som vi hafva att vänta våra allierade. Dessutom vill jag tillägga, att bredvid de befintliga nya dockorna är början gjord till en docka med större öppning och som kan utsträckas till sådan längd, att densamma kan blifva tillräcklig för äfven de största pansarskepp.

Mycket mera kunde i ämnet yttras, om ej tiden vore så långt framskriden, men innan propositionen framställes, nödsakas jag dock i största korthet yttra några få ord. När vi hafva en fästning så nära färdig som skansen å Hästholmen, är det då skäl att lemna den ofullbordad? Bör man åtminstone ej tillse, att hvad som redan finnes deraf icke får förfalla, och böra vi ej därför bevilja åtminstone så mycket, som erfordras för att bevara den redan uppförda delen af fästningen, intilldess den kan fullbordas. Stats-Utskottet säger, då det föreslår anslag till arbetena vid

Carlsborg och Oxdjupet, att arbetsmanskabet på dessa ställen behöver sysselsättas. I Carlskrona finnes visserligen icke någon kronoarbetskörps, men der finnas en stor mängd fattige arbetare. Då man kan antaga, att under den närmaste framtiden arbetsföretag för enskilde personers räknig icke skola komma att ega rum i någon större skala, då det är gifvet att arbetena på Statens jernvägar, dertill endast ett inskränkt anslag blifvit för år 1869 af Regeringen begärdt, komma att under samma år bedrifvas i endast ringa mån, och då till följd af allt detta en stor del af landets arbetarebefolkning skall komma att sakna sysselsättning, är det då rätt att Staten alltför mycket inskränker de öfriga allmänna arbetena och sålunda förminskar tillfällena till arbetsförtjenst? Jag tror det är vigtigt att understödja arbetaren genom att skaffa honom arbetsförtjenst medan han ännu är fri och icke tvinga honom att i brist på bröd begå brott, så att man sedermera må behöfva underhålla honom såsom fånge.

På grund af hvad jag nu anfört yrkar jag, att Kammaren, med afslag å hvad Stats-Utskottet i mom. c) af denna punkt hemställt, måtte bifalla den af Kongl. Maj:t för befästningarne vid Hästholmen äskade summa.

Med Herr Witt förenade sig flere af Kammarens ledamöter.

Herr vice Talmannen Mannerskantz: Det var min mening att äfven yttra några ord angående befästningarne vid Carlskrona och Waxholm, men då tiden är långt framskriden anser jag mig böra afstå derifrån. Då jag det gör, anhåller jag likväl, att i stället till denna Kammares ledamöter få ställa en uppmaning, hvartill jag önskar att de ville lyssna och lemna sitt bifall. Ett af de vigtigaste ändamål, hvarföre jag för min del, och jag tror många med mig, ansågo en förändring i det förut bestämda representationssättet böra befordras, var att vinna den samstämmighet emellan Regering och Representation, som för lösningen af åtskilliga stora samhällsfrågor — och deribland i främsta rummet den om en kraftigare och tryggare organisation af vårt lands försvar, — i så många afseenden är nödvändig. Denna förändring i representationssättet är under sällsynt enig samverkan emellan Regeringsmagt och Representation lyckligen genomförd; och då det synes mig i hög grad önskligt och för saken nyttigt, att samma enighet må få fortfara att råda emellan Statsmagterna, äfven i afseende på den jemväl särdeles viktiga frågan angående vår arméorganisations ombildning, som nu förestår oss att lösa, och hvarom vi snart hafva ett förslag att vänta från den nuvarande Chefen för Landt-försvars-departementet, föranlåtes jag derföre uppmana Kammaren att genom att bevilja det belopp i rund summa till befästningsarbeten, som i Kongl. Maj:ts Proposition blifvit begärdt, visa nämnde chef, vid detta första tillfälle som dertill erbjuder sig, samma förtroende som föregående Riksdagen mer än en gång visat Chefen för Sjöförsvars-departementet, och gör jag detta så mycket heldre som jag hyser den öfvertygelse, att man på förtroendets väg alltid kommer fortare och säkrare fram än på misstroendets. Skulle emot all förmodan vårt förtroende missbrukas, så kommer ju snart nog den dag åter, då vi kunna se till hvad vi i sådant fall hafva att göra. Under den diskussion här på-

gått har så tydligen blifvit uttaladt hvilka åsichter som råda inom Kam-maren, med afseende å både nödvändigheten att utan uppskof göra en väsendtlig förändring i planerna för Carlsborgs fästningsbyggnad, och å det anmärkningsvärda sätt, hvarpå ledningen af fortifikationens angelägenheter blifvit utöfvad, att något missförstånd derom ej bör kunna ega rum, men då Chefen för Landtförsvars-departementet tillkännagifvit sig hufvudsakligen dela de uttalade åsigtterna angående befästningsarbetena vid Carlsborg, och vilja egna sin omsorg till rättelse af anmärkta förhållanden inom fortifikationen, anser jag vara klokast och bäst ledande till det åsyftade ändamålet att nu icke lemna några närmare bestämmelser i afseende å anslaget till fästningsbyggnader, utan bevilja detsamma, på sätt det af Chefen för Landtförsvars-departementet blifvit begärdt. Härigenom kan ingen skada förorsakas, emedan blott ett års anstånd lemnas för förnyade förändrade befästningsplaners framläggande ifrån Regeringen inför Representationen, och under tiden kunna äfven vid Carlsborg varande arbetare sysselsättas med arbeten på sådana delar af äldre fästningsplanerna, som icke behöfva undergå förändring. Med stöd af hvad jag nu yttrat, hemställer jag, att Kammaren ville bifalla Krigsministerns förslag i ämnet, och tror att Kammaren af en sådan handling af förtroende skall hemta den vinsten, att hafva i förevarande fall handlat på ett sätt, som är på en gång det mest rätta och mest kloka.

Häri instämde många af Kammarens ledamöter.

Herr von Troil: Den diskussion, som här föregått, anser jag ur mera än en synpunkt ganska anmärkningsvärd. Svåra anmärkningar hafva blifvit framställda emot chefen för en af våra förvaltningsgrenar. Sjelf är han icke i tillfälle att försvara sig, och jag ämnar visserligen icke åtaga mig detta, men på samma gång jag tror att många af dessa anmärkningar kunna vara befogade, måste jag dock uttala den åsigt att man icke bör döma ensamt efter anfallet utan att hafva hört försvaret. Tillika ber jag få fästa uppmärksamheten derpå, att dessa anfall, om de icke bestämdt strida emot innehållet af 90 § Regeringsformen, dock stå denna gräns mycket nära. Nämda § stadgar nemligen: "Under Riksdagens, dess Kamrars eller Utskotts öfverläggningar och pröfning må icke uti något annat fall eller på något annat sätt, än grundlagarne bokstaf-ligen föreskrifva, komma frågor om embets- och tjenstemäns till- och afsättande", m. m. Jag tror likväl, att de yttranden i en viss rigtning, som här blifvit afgifna, skola efter alla anledningar leda derhän, att Kam-marens majoritet icke beviljar hela det af Kongl. Maj:t nu åskade anslag.

För egen del begärde jag derföre ordet för att uttala hvad Herr vice Talmannen nu sednast så riktigt och sannt uttryckt. Äfven om det här uttalade misstroendet emot den, som hittills ledt fortifikationsarbeten, skulle vara grundadt, så hafva vi ju nu hört Herr Statsrådet Abelin förklara att de försök till sjelfmyndighet, som hittills möjligen visat sig, skola för framtiden förekommas, äfvensom bemålde Herr Statsråd förklarat, att han ej ansett sig kunna inför Kongl. Maj:t föredraga denna fråga, emedan han ansett det af vigt att dessförinnan underkasta densamma en noggrann pröfning. Jag tror, att Kammaren kan med fullt förtroende sätta lit till

detta löfte. Just under sådana förhållanden anser jag det vara af vigt att icke afslå allt anslag för ifrågavarande ändamål; det må nu i öfrigt beviljas till större eller mindre belopp. För min enskilda del måste jag bekänna, att jag finner de anslag, som å Fjerde Hufvudtiteln blifvit begärda, i allmänhet ganska måttliga, samt att de summor, som särskildt till fästningsarbeten blifvit äskade, icke äro större än att de kunna af Kammaren beviljas, med vilkor att de ställas till Kongl. Maj:ts disposition att användas eftersom Kongl. Maj:t finner lämpligast.

Derest de begärda medlen skolat anslås till hvar och ett särskildt af de ifrågasatta betämningsarbetena, så skulle jag varit tvehägsen, om jag med min röst voterat dessa anslag, men om nu dessa medel ställas till disposition af Chefen för Landtförsvars-departementet, är jag viss derpå att Kammarens förtroende icke kommer att missbrukas; och yrkar jag fördenskull afslag å punkten *a* af Utskottets Betänkande och bifall till hvad Kongl. Maj:t i detta hänseende föreslagit.

Flere ledamöter hördes instämma med Herr von Troil.

Herr Adlersparre: Jag har begärt ordet endast tör att göra den värde representanten från Carlskrona uppmärksam på att han missförstått åtskilliga af mina uttryck; men då tiden är långt framskriden, skall jag icke i denna fråga längre upptaga Kammarens tid.

Herr Sjöberg: Ett uttryck i början af Herr von Troils anförande har föranlett mig att ånyo begära ordet. Jag tror mig icke hafva det ringaste felat mot den af Herr von Troil åberopade grundlagsparagrafen derigenom, att jag fästat uppmärksamheten på ett yttrande, som förekommer uti ett i Kammaren utdeladt komité-betänkande, och jag har icke heller yrkat, att den ifrågavarande fortifikationschefen skulle afskedas. Jag ber att få erinra, att jag i mitt förra anförande endast framställde en anhållan till de Herrar, hvilka varit ledamöter i den numera upplösta, så kallade befästningskomitéen, att meddela upplysning angående en uti komitéens betänkande förekommande uppgift af särdeles märklig beskaffenhet, och att jag i sammanhang dermed uttalade den förhoppning, att, derest det äskade svaret icke blefve nöjaktigt, Herr Statsrådet och Chefen för Landtförsvars-departementet skulle benäget lemna en närmare och tillfylllestgörande utredning af det anmärkta förhållandet. Men hvarken från den ena eller andra sidan har svaret blifvit sådant, som jag önskat och hoppats, när Herrar komitéledamöter vitsordat sjelfva grunden för den anmärkning, som min förfrågan innefattade, och Herr Chefen för Landtförsvars-departementet, rörande sjelfva sakförhållandet, afgifvit en förklaring, som jag med smärta funnit icke vara tillfredsställande. Af denna orsak, och ehuru jag, vid början af öfverläggningen i nu förevarande anslagsfråga, hade för afsigt att biträda Kongl. Maj:ts nådiga framställning, att det för fortifikationsbehof äskade belopp måtte utan fördelning ställas till Kongl. Maj:ts disposition, anser jag mig dock numera, med anledning af hvad som under diskussionen förekommit, böra förena mig med Herr Björck uti det af honom framställda förslag.

Skulle detta sednare äfven blifva Kammarens beslut, vågar jag likväl antaga, att ett sådant beslut icke bör betraktas såsom ett misstroendevotum mot Herr Statsrådet och Chefen för Landtförsvars-departementet lika visst som min egen åsigt i detta afseende alldeles icke har sin grund i något bristande förtroende till redbarheten och den goda viljan hos den man, som nu står i spetsen för krigsstyrelsen. Herr Krigsministerns väg under närvarande förhållanden är alltför törnbeströdd, att jag skulle vilja lägga ytterligare ett törne eller hinder på hans väg vid ordnandet af vårt invecklade försvarsväsende; men jag tilltror mig kunna härvid uttrycka en tanke, som — jag vågar föreställa mig det — är gemensam för denna Kammare och som äfven torde vinna genklang på andra sidan om denna vägg, den nemligen, att Svenska Folket hoppas och dess ombud har rätt att iordra, att Konungen må hafva en rådgifvare i kommandomål, hvilken är ansvarig förvaltare af Landtförsvars-departementet, men icke flere.

I detta anförande instämde många af Kammarens ledamöter.

Herr von Troil: Jag vill endast tillkännagifva, att det yttrande, jag i början af mitt anförande fällde, ingalunda hade afseende på Herr Sjöberg.

Öfverläggningen förklarades slutad. Då under densamma dels yrkats bifall till Kongl. Maj:ts Proposition i dess helhet, dels jemväl i afseende på de föredragna momenten flera olika yrkanden blifvit gjorda, hemställde Herr Talmannen och biföll Kammaren, att för hvardera af dessa nu gemensamt diskuterade moment särskilda propositioner skulle framställas; och förekom således först till afgörande *mom. a.*

I afseende å detta moment förnälde Herr Talmannen, hurusom under öfverläggningen icke något yrkande blifvit gjordt på bifall till Utskottets förslag, sådant det uti Utlåtandet förekomme; men att deremot yrkats dels, att de i berörda moment omförmälda 66,000 R:dr skulle ställas till Kongl. Maj:ts disposition för de i den nådiga Propositionen omförmälda fästningsarbeten och dels, enligt Herr Björcks förslag, att Kongl. Maj:t, efter pröfning af utaf befästningskomitéen framlagda planer, behagade rörande ytterligare fortsättningen af dessa arbeten under nästa år vid nästkommande riksdag afgifva förslag så tidigt, att Riksdagen må kunna då anvisa hvad som för ändamålet må finnas nödigt. Enligt dessa yrkanden framställde Herr Talmannen propositioner. Och då dessa besvarades med blandade ja och nej samt votering begärdes, blef nu uppsatt, justerad och anslagen en så lydande voteringsproposition:

Den, som vid fattande af beslut öfver *mom. a)* i 13 punkten af Stats-Utskottets Utlåtande N:o 28 vill, att de i denna punkt omförmälda 66,000 R:dr skola ställas till Kongl. Maj:ts disposition för de i den nådiga Propositionen omförmälda fästningsarbeten,

röstas ja;

Den det ej vill,

röstas nej;

Vinner

Vinner nej, har Kammaren för Carlsborgs fästningsbyggnad beviljat 20,000 R:dr och derjemte beslutat genom underdånig skrivelse anhålla, att Kongl. Maj:t, efter pröfning af de utaf Befästningskomitéen framlagda planer, behagade rörande ytterligare fortsättningen af dessa arbeten under nästa år vid nästkommande riksdag afgifva förslag så tidigt, att Riksdagen må kunna då anvisa hvad som för ändamålet må finnas nödigt.

Den härefter verkställda omröstningen utföll med 35 *ja* emot 98 *nej*; i följd hvaraf Kammaren beslutat i enlighet med *nej*-propositionen.

Herr Talmannen uppstod och bortgick samt Herr vice Talmannen intog talmansstolen.

Derefter föredrogs *mom. b.*

Rörande detta moment hade yrkanden blifvit gjorda på bifall såväl till Utskottets förslag som till Kongl. Maj:ts nådiga framställning i ämnet. Å begge dessa yrkanden gjorde Herr vice Talmannen propositioner, af hvilka den som afsåg bifall till Utskottets hemställan besvarades med öfvervägande ja, i enlighet hvarmed Herr vice Talmannen förklarade att Kammaren fattat sitt beslut.

Mom. c.

Efter upptagande af de rörande detta moment framställda yrkanden, det ena på bifall till Utskottets hemställan och det andra på afslag å samma hemställan, jemte bifall till Kongl. Maj:ts Proposition, gaf Herr vice Talmannen proposition på det förra af dessa yrkanden. Härtill svarades med ja och nej, hvarjemte votering äskades. En voteringsproposition blef då uppsatt, justerad och anslagen, så lydande:

Den, som bifaller hvad Stats-Utskottet hemställt under litt. c i trettonde punkten af Stats-Utskottets Utlåtande N:o 28,

röstas ja;

Den det ej vill,

röstas nej;

Vinner nej, har Kammaren, med afslag å Utskottets hemställan, bifallit Kongl. Maj:ts nådiga framställning, enligt hvilken för skansen vid Hästholmen äskats 54,000 R:dr.

Omröstningen visade 90 ja mot 18 nej, i följd hvaraf Kammaren bifallit Utskottets hemställan i detta moment.

Mom. d.

Herr vice Talmannen hemställde, om icke detta moment, till följd af de nyss förut af Kamnaren fattade beslut i afseende på momenten a, b och c, borde anses hafva förfallit, och momentet alltså icke påkalla annan åtgärd än detsammas läggande till handlingarne.

I anledning häraf yttrade:

Herr Sjöberg: Då detta moment, i följd af Kammarens beslut angående de föregående momenten uti punkten, måste anses hafva förfallit, hemställer jag, att momentet måtte läggas till handlingarne.

Herr Witt: Då Kongl. Maj:ts ifrågavarande Proposition af Statsrådet öfverlemnades till Kammarens Talman, förklarade denne å Kammarens vägnar att Propositionen skulle blifva grundlagsenligt behandlad; men jag anser det icke vara en grundlagsenlig behandling af en Kongl. Proposition att lägga den till handlingarne. I följd af de förut fattade besluten anser jag något annat icke vara att göra än afslå detta moment.

Herr Carl Ifvarsson: I motsats mot den siste talaren anser jag, att man icke har annat att göra än bifalla ifrågavarande moment.

Med föranledande af hvad sålunda yttrats erinrade Herr vice Talmannen det han gjort framställning om momentets, men icke om den Kongl. Propositionens läggande till handlingarne.

Herr Lemchen: Då de af Kammararen nu beslutade anslag blifvit beviljade för vissa bestämda fästningsbyggnader, torde det vara klart, att nu ifrågavarande moment i följd af samma beslut redan är afslaget; och då återstår väl icke annat än att lägga momentet till handlingarne.

Herr Björck: Jag ber att få fästa uppmärksamheten på, att frågan, huruvida de för år 1869 till fästningsarbeten beviljade medel skulle utan fördelning få ställas till Kongl. Maj:ts disposition, ännu icke blifvit af Kammararen afgjord; och jag anhåller derföre att Herr Talmannen måtte framställa proposition på bifall till momentet d.

Herr Witt: Jag får fästa Herrarnes uppmärksamhet på, att i den första voteringspropositionen, öfver hvilken röstades, icke uttryckligen nämndes, att medlen voro afsedda för Carlsborgs fästning utan till de af Kongl. Maj:t föreslagna befästningar.

Herr Sjöberg: Jag önskar alldeles icke något vidare ordande öfver den af mig gjorda framställning om punktens läggande till handlingarne; den form, hvori Kammararen behagar nu meddela sitt beslut, torde vara temligen likgiltig, sedan, efter min uppfattning, ifrågavarande moment redan är afgjort genom de beslut, Kammararen fattat angående de öfriga tre momenten i punkten.

I öfrigt behöfver jag väl icke nämna, det jag med min framställning ingalunda afsåg den Kongl. Propositionen, utan blott att nu föredragna momentet i 13 punkten af Stats-Utskottets Utlåtande måtte läggas till handlingarna.

Skulle jag emellertid blifva ensam om detta yrkande, och icke någon annan biträda detsamma, så må det gerna förfalla.

Herr Reutercrona: För min del anser jag icke detta moment vara afgjort genom de beslut Kammaren fattat angående öfriga momenten i punkten, hvarför jag yrkar proposition om bifall till Kongl. Maj:ts begäran att de ifrågavarande beviljade medlen måtte ställas till Kongl. Maj:ts disposition för befästringsarbeten, der de af Kongl. Maj:t prövas tjenligast böra användas.

Herr Sven Nilsson: Riksdags-ordningen stadgar att vid öfverläggning inom Kamrarne Talmannen först skall framställa proposition på bifall till hvad ett Utskott föreslagit, och tror jag att, i öfverensstämmelse härmed, det vore bäst och rättast att proposition nu framställles först på bifall och derefter, om så behöfves, på afslag.

Herr Witt: Innan proposition på bifall framställles, torde det vara skäl att Kammaren gör klart för sig det, enligt min uppfattning, temligen tydliga förhållande, att Kammaren genom sina föregående beslut redan afslagit detta moment.

Herr Rosenberg: För min del är jag af alldeles motsatt åsigt emot Herr Witt och anser, att Kammaren genom sina föregående beslut redan bifallit hvad Utskottet tillstyrkt i förevarande moment d, ty då Kammaren förklarar att en viss summa skall användas till *det* befästringsarbetet och en viss annan summa till ett *annat* arbete, så följer ju deraf, att medlen icke blifvit utan fördelning, på sätt Regeringen begärt och Utskottet afstyrkt, ställda till disposition af Kongl. Maj:t. Jag anser således att propositionen bör framställas i den form, huruvida Kammaren anser nu föredragna momentet redan vara afgjort genom de beslut, Kammaren angående de föregående momenten i punkten fattat.

Herr vice Talmannen afgaf härefter proposition på bifall till hvad Utskottet under nu omförmälda moment litt. d hemställt och besvarades denna proposition med ja, hvadan Utskottets förslag förklarades vara af Kammaren bifallet.

Med anledning af det sålunda fattade beslutet begärde

Herr Witt ordet och yttrade: Jag anhåller att få emot Kammarens nyss fattade beslut till protokollet nedlägga min reservation, emedan, enligt min åsigt, Kammaren vid detta tillfälle om samma sak fattat två i visst afseende emot hvarandra stridande beslut.

§ 3.

Anmäldes och bordlades Andra Kammarens Tillfälliga Utskotts (N:o 6) Utlåtanden:

N:o 9 (i samlingen N:o 33), angående förslag till reglementariska föreskrifter för Riksdagen; samt

N:o 10 (i samligen N:o 34), i anledning af Herr Ola Månssons motion N:o 301, angående utfärdande af en författning rörande båtsmanstorpens beskaffenhet inom Blekinge län.

Kammarens ledamöter åtskiljdes kl. $\frac{1}{4}$ 5 e. m.

In fidem
H. Husberg.

Onsdagen den 11 Mars.

Kl. 10 f. m.

§ 1.

Protokollet för det sammanträde som hölls för- och eftermiddagen den 4 innevarande månad äfvensom protokollsutdrag för den 9 och 10 dennes upplästes och godkändes.

§ 2.

Fortsattes den under gårdagens sammanträde började föredragningen af Stats-Utskottets Utlåtande N:o 28, angående regleringen af utgifterna under Riks-statens Fjerde Hufvudtitel.

Förekom i ordningen *Punkten 14*, som bifölls.

Punkten 15. Bifölls.

Punkten 16.

Herr Lönnberg: Jag hemställer, huruvida det ej skulle vara skäl att uppskjuta behandlingen af denna punkt, till dess å Sjette Hufvudtiteln föredragas anslagen till geologiska och ekonomiska kartverken, enär dessa tvänne frågor stå i det sammanhang med den förevarande, att man svårligen kan diskutera den ena utan att på samma gång utbreda sig öfver de begge andra. Jag anhåller alltså, att Kammaren måtte på berörda sätt låta behandlingen af förevarande punkt anstå samt tillika förklara, att vid föredragningen af ifrågavarande punkt å Sjette Hufvudtiteln diskussionen må få röra sig öfver alla tre anslagen.

Herr Hessle, Herr Anders Ericsson och Herr Johannes Andersson instämde med Herr Lönnberg, hvars framställda förslag, på Herr Talman-